

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI

**AFGANİSTAN'IN EKONOMİK BÜYÜMESİNDE
TARIMIN ROLÜ
(2002-2016)**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmad Farhad İSHANCH

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI

**AFGANİSTAN’IN EKONOMİK BÜYÜMESİNDE
TARIMIN ROLÜ
(2002-2016)**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmad Farhad İSHANCH

Danışman: Prof. Dr. Nuray ERGÜL

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ahmad Farhad İSHANCH
Anabilim Dalı : Ortadoğu Ekonomi Polisiđi
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nuray Ergöl
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Aralık 2020
Anahtar Kelimeler : Afganistan, Tarım, Ekonomi

ÖZET

AFGANİSTAN EKONOMİSİNDE TARIMIN ROLÜ

Dünya genelinde ve bölge bazında değerdendirildiğinde Afganistan, bir tarım ülkesi olarak kabul edilir. ABD Uluslararası İşbirliği Ajansı (USAID) ve tarım istatistiklerine göre, Afganistan halkının %80'i tarım ve hayvancılık alanında faaliyet göstermektedir. Afganistan'ın gayri safi milli gelirinin %52'si tarım sektöründen sağlanmaktadır. Ülke ihracatında tarım ve hayvancılık sektörü önemli bir paya sahiptir. Afganistan gerek coğrafi konumu gerekse toprakları yönüyle avantajlı bir bölge olmasına karşın bölgede güncel tarım teknolojilerinden yararlanılmamaktadır. Ayrıca yeterli sayıda soğuk depo odaları ve ambalajlama sistemi de mevcut değildir. Ancak Afganistan'ın tarım için ayrılan topraklarda güncel tarım teknolojisi olarak belirtilen ilaçlama sistemi, ambalajlama sistemi, lojistik transport sistemi gibi imkanlardan yararlanarak üretim gerçekleştirmesi ve bu üretimle elde edilen tarımsal ürünleri dünya pazarlarına ulaştırılması gerekmektedir. Bu şekilde ülkenin problemleri olan işsizlik, gelir düzeyinin düşük olması, yasa dışı insan göçü ve mülteci sorunlarına önemli ölçüde çözüm sağlanmış olur. Ayrıca toprakların önemli bir kısmı tarım için aktif kullanıldığında uyuşturucu ekimi azalacağı için muhalif güçlerin de gelir kaynağı azalmış olacaktır. Bu bağlamda ülke genelinde barış, nispeten sağlanacaktır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Ahmad Farhad İSHANCH
Field : Economics of The Middle East
Supervisor : Associate Professor Nuray Ergül
Degree and Awarded and Date : Master – December 2020
Keywords : Afghanistan, agriculture, Economic Development

ABSTRACT

THE ROLE OF AGRICULTURE IN AFGHANISTAN ECONOMY

Afghanistan is considered as an agricultural country when evaluated worldwide and on a regional basis. According to the US Agency for International Cooperation (USAID) and agriculture statistics, 80 %of Afghanistan's people are active in agriculture and animal husbandry. 52 %of Afghanistan's gross national income is provided by the agricultural sector. The agriculture and livestock sector has an important share in the country's exports. Although Afghanistan is an advantageous region both in terms of its geographical location and lands, up-to-date agricultural technology is not used in the region. In addition, there are not enough cold storage rooms and packaging systems. However, Afghanistan has to make production in the lands reserved for agriculture by making use of opportunities such as the pesticide system, packaging system, logistics transport system, and the agricultural products obtained by this production must be delivered to the world markets. In this way, a significant solution is provided to the problems of unemployment, low income, illegal human migration and refugee problems. In addition, when a significant part of the land is actively used for agriculture, the cultivation of drugs will decrease, and the income source of the opposition forces will also decrease. In this context, peace will be relatively achieved throughout the country.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın planlanması ve tamamlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Nuray Ergül, değerli hocam Doç. Dr. Murat Metinsoy'a teşekkür ve saygılarımı sunarım. Ayrıca tez yazım sürecinde desteğini her daim hissettiren değerli dostum Muhammed Özdemir'e eğitim hayatım boyunca yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen başta babam olmak üzere aileme teşekkür ederim.

Haziran, 2020

Ahmad Farhad İSHANCH

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ABSTRACT.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	vii
GRAFİK LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	3
1.1. Coğrafya, İklim ve Jeopolitik Konum	3
1.2. Afganistan'ın Tarihsel Gelişim Süreci	12
1.3. Nüfus Yapısı ve Etnik Gruplar	14
1.4. Siyası ve İdari Yapı	15
1.5. Ekonomi	16
1.6. Eğitim	17
2. TARIM ÜRÜNLERİ VE AFGANİSTAN TARIM EKONOMİSİ.....	19
2.1. Tarım Ürünleri	19
2.1.1. Tahıl Ürünleri	19
2.1.2. Yeşillik Ürünleri.....	20
2.1.3. Meyveler ve Kuruyemiş	20
2.1.4. Afyon.....	21
2.1.5. Safran.....	23
2.2. Tarım Endüstrisinin Genel Yapısı	24
2.3. Tarım Endüstrisinin Mevcut Kapasitesi	26
2.4. Tarım Endüstrisinin Afganistan Ekonomisi Üzerindeki Etkileri	27
2.4.1. İstihdam ve Sermaye Üzerindeki Etkileri	28
2.4.1.1. İstihdam Alanında Tarımın Rolü	29
2.4.1.2. Tarımın Sermaye Oluşumundaki Rolü.....	30
2.4.2. Ticaret Üzerindeki Etkileri	30

2.4.3. Gayri Safı Yurt İçi Hasıla Üzerindeki Etkileri.....	31
2.4.4. Sanayi Üzerindeki Etkileri	32
2.5. Tarımsal Ürünlerin Kullanımı	32
2.6. Tarımsal Kalkınmayı Etkileyen Temel Faktörler	33
2.7. Gıda Güvenliğı	34

3. AFGANİSTAN VE BÖLGE ÜLKELERİ ARASINDAKİ TİCARİ

İLİŞKİLER.....	37
3.1. Hindistan ve Afganistan Arasındaki Ticari İlişkiler.....	37
3.2. Pakistan ve Afganistan Arasındaki Ticari İlişkiler.....	39
3.3. İran ve Afganistan Arasındaki Ticaret İlişkileri	40

4. AFGANİSTAN EKONOMİSİNDE TARIMIN ROLÜ: ÖRNEK BİR

UYGULAMA.....	42
4.1. Araştırmanın Amacı	42
4.2. Araştırmanın Önemi	42
4.3. Araştırmanın Yöntemi	42
4.4. Araştırma Evren ve Örneklemi.....	43
4.5. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular.....	44
4.5.1. Cinsiyet Durumu	44
4.5.2. Yaş Aralığı	44
4.5.3. Eğitim Düzeyi.....	45
4.5.4. Tarım Alanında Çalışma Süresi	45
4.5.5. Yaşanılan Şehirler	46
4.5.6. Tarım Arazisi Büyüklüğü.....	46
4.5.7. Tarımsal İşçi Sayısı	47
4.5.8. Tarımsal Üretimde Gübre Kullanımı	47
4.5.9. Gübre Kullanışı İle İlgili Görüş.....	48
4.5.10. Gübre Uygulama Miktarını ve Zamanı	48
4.5.11. Gübre Son Kullanım Tarihinin Kontrolü	49
4.5.12. Gübre Fiyatının Kullanım Üzerindeki Etkisi	49
4.5.13. Gübre Fiyatının Kullanım Üzerindeki Etkisi	50

4.5.14. Gübrenin Makinelerle Toprağa Atımı	50
4.5.15. Toprak Analizi.....	51
4.5.16. Toprak Analizinde Çıkan Sonuçlara Göre Gübre Çeşidi ve Miktarı	51
4.5.17. Zirai İlaç Kullanımı	52
4.5.18. Zirai İlaçlamada Teknoloji Kullanımı	52
4.5.19. Zirai İlaç Kullanımında Verilen Kararlar	53
4.5.20. Zirai İlaçların Çevreye Verdiği Zarar.....	53
4.5.21. Ekili Tarım Arazilerini Yağmur Suyu İle Sulama.....	54
4.5.22. Damla Sulama Sistemi Kullanımı	54
4.5.23. Tarımsal Üretimde Modern Yönetimler Kullanımı.....	55
4.5.24. Tarımda Teknoloji Kullanımı.....	55
4.5.25. Yeni Tarım Teknolojilerinin Takibi	56
4.5.26. Tarım Sigortası Kullanımı	56
4.5.27. Tarımda Teknoloji Kullanımı.....	57
4.5.28. Devlet Tarım Desteği	57
4.5.29. Devlet Tarım Desteğinin Tarım Üretim Kararları Üzerinde Etkisi.....	58
4.5.30. Tarım Üretimdeki Engeller	58
SONUÇ	59
KAYNAKÇA.....	64
EKLER	67

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 2.1: Tarımsal Ürünlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Payı (ABD Milyon Doları Cinsinden).....	31
Tablo 3.1: 2007 Yılında Hindistan'dan Yapılan Tarımsal İthalat	38
Tablo 3.2: 2007 Yılında Hindistan'a Yapılan İhracat.....	38
Tablo 3.3: 2007 Yılında Pakistan'dan Yapılan Tarımsal İthalat	39
Tablo 3.4: 2007 Yılında Pakistan'a Yapılan İhracat.....	40
Tablo 3.5: 2007 Yılında İran'dan Yapılan Tarımsal İthalat.....	41
Tablo 3.6: 2007 Yılında İran'a Yapılan İhracat.....	41

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 4.1: Cinsiyet Durumu.....	44
Grafik 4.2: Yaş Aralığı.....	44
Grafik 4.3: Eğitim Durumu	45
Grafik 4.4: Tarım Alanında Çalışma Süresi.....	45
Grafik 4.5: Yaşanılan Şehir.....	46
Grafik 4.6: Tarım Arazisi Büyüklüğü	46
Grafik 4.7: Tarımsal İşçi Sayısı.....	47
Grafik 4.8: Tarımsal Üretimde Gübre Kullanımı.....	47
Grafik 4.9: Gübre Kullanışı İle İlgili Görüş.....	48
Grafik 4.10: Gübre Uygulama Miktarını ve Zamanı.....	48
Grafik 4.11: Gübre Son Kullanım Tarihinin Kontrolü.....	49
Grafik 4.12: Gübre Fiyatının Kullanım Üzerindeki Etkisi.....	49
Grafik 4.13: Gübrelerin Çevreye Zararlı Olduğuna Dair Görüş	50
Grafik 4.14: Gübrenin Makinelerle Toprağa Atımı	50
Grafik 4.15: Toprak Analizi	51
Grafik 4.16: Toprak Analizinde Çıkan Sonuçlara Göre Gübre Çeşidi ve Miktarı.....	51
Grafik 4.17: Zirai İlaç Kullanımı	52
Grafik 4.18: Zirai İlaçlamada Teknoloji Kullanımı	52
Grafik 4.19: Zirai İlaç Kullanımında Verilen Kararlar	53
Grafik 4.20: Zirai İlaçların Çevreye Verdiği Zarar	53
Grafik 4.21: Ekili Tarım Arazilerini Yağmur Suyu İle Sulama.....	54
Grafik 4.22: Damla Sulama Sistemi Kullanımı	54
Grafik 4.23: Tarımsal Üretimde Modern Yönetimler Kullanımı.....	55
Grafik 4.24: Tarımda Teknoloji Kullanımı	55
Grafik 4.25: Yeni Tarım Teknolojilerinin Takibi	56
Grafik 4.26: Tarım Sigortası Kullanımı	56
Grafik 4.27: Çiftçi Kooperatifi Üyeliği.....	57
Grafik 4.28: Devlet Tarım Desteği.....	57

Grafik 4.29: Devlet Tarım Desteğinin Tarım Üretim Kararları Üzerinde Etkisi	58
Grafik 4.30: Tarım Üretimdeki Engeller.....	58

1. GİRİŞ

Afganistan'da nüfusun %80'i doğrudan veya dolaylı olarak tarım yoluyla geçimini sağlamaktadır. Bundan dolayı tarım, ülkenin en önemli geçim kaynağı olarak belirtilmektedir. Tarımsal kalkınma, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına doğrudan katkıda bulunur. Tarım, ulusal anlamda ekonomik büyüme ve gelişmede lokomotif görevi üstelenen bir sektör olup sanayi ve hizmet gibi diğer ekonomik sektörler için de hammadde sağlamaktadır. GSYH içerisinde %52'lik bir orana sahip olan tarım, ihracatta da önemli bir paya sahiptir. İhracat yapılan ülkeler çoğunlukla Hindistan, Çin, Pakistan, Danimarka, Finlandiya, İngiltere ve ABD'dir. Tarım ürünleri dışında bu ülkelere halı, hayvansal ürünler, deri tipleri ve kıymetli taşlar gibi ürünler de önemli oranda ihraç edilmektedir.

Ülke genelinde tarım sektöründe çalışan insanların sayısı 12,1 milyon olarak tahmin edilmektedir. Sulanan arazi ise 3 milyon hektar kadardır. Ülkedeki toprakların 1/3'ü sulama sorunundan dolayı atıl olarak beklemektedir. Dolayısıyla, arazilerin su problemlerinden dolayı kullanılamaması, tarımla geçinen bir ülke için önemli bir problemdir. Tarım Afganistan'ın gelişimi için en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Afganistan'ın tarımla ilgili sorunlarına yönelik önemli adımlar atılarak, çiftçilerin şartlarını iyileştirecek yeni politikaların geliştirilmesi ve uygulanmaya başlanması gerekmektedir. Tarım sektöründe ileriye doğru atılacak her adım Afganistan ekonomisini olumlu yönde etkileyecektir. Diğer bir ifadeyle Afganistan için tarım sektörünün bu ülkenin omurgasını oluşturması sebebiyle tarım sektörüne getirilecek her olumlu değişim bu sektörün aktif ve üretken seviyeye gelmesini sağlayacaktır. Ancak Afganistan'ın genel konumu itibarıyla tarım sektöründe hedeflenen bu gelişmelerin gerçekleşebilmesi için başta Afganistan hükümetinin daha sonra uluslararası kurum ve kuruluşların ve diğer ülkelerin aktif katılımları ve destekleri büyük önem arz etmektedir. Aksi halde, Afganistan az gelişmiş tarım teknolojisi ve düşük gıda güvenliği ile temel sektör olan tarım sektöründeki gelirleri arttıramayacaktır. Böylece, ekonomik açıdan az gelişmiş bir ülke olarak kalmaya devam edecektir.

Afganistan’da gıda, hammadde, ihracat ürünleri, hafif sanayinin gelişmesi ülkeye döviz girişi, iş fırsatlarının yaratılması ve bu girdilerin ekonomik güce dönüşmesinin tarım sektörüne bağlı olması nedeniyle, Hükümetin uygulayacağı tarım politikalarında oldukça hassas davranmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece, Afganistan tarım sektörünün büyümesi ve kalkınması ön planda tutularak, ülkenin ekonomik kalkınmasına önemli katkı sağlanmış olmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; Afganistan coğrafyası, nüfusu, etnik yapısı, iklimi, eğitim, idari sistemler ve hükümet sistemi incelenmektedir. İkinci bölümünde; tarım ürünleri, tarım endüstrisinin genel yapısı, tarım sektörünün mevcut kapasitesi, tarım sektörünün Afganistan ekonomisi üzerindeki etkileri, tarımsal ürünlerin kullanımı, tarımsal kalkınmayı etkileyen temel faktörler ve gıda güvenliği konuları incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Üçüncü bölüm de Afganistan’ın bölge ülkeleri arasındaki ticari ilişkileri değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde Afganistan ekonomisinde tarımın rolünü ortaya koyacak bir uygulama yapılmış ve elde edilen bulgular açıklanmıştır. Sonuç bölümünde ise anket sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek, Afganistan’ın geleneksel tarım sistemine sahip olduğu ortaya konulmuştur.

1. AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Afganistan hakkında genel bilgiler kapsamında; coğrafya, iklim ve jeopolitik konum, afganistan'ın tarihsel gelişim süreci, nüfus yapısı ve etnik gruplar, siyasi ve idari yapı, ekonomi ve eğitim konuları açıklanmaktadır.

1.1. Coğrafya, İklim ve Jeopolitik Konum

Jeopolitik konum itibarıyla özel bir coğrafi öneme sahip olan Afganistan, Güney Asya'nın doğusunda, Orta Asya'nın kuzeyinde ve İran'ın batısında yer almaktadır. Afganistan, konum olarak Güney Asya, Orta Asya ve İran'ın ortasında kalan bir bölgedir ve bu alanları birbirine bağlamaktadır. Coğrafi konumunun sağladığı birçok fayda olsa da güvenilir ulaşım yollarının olmaması ve iletişimin gelişmemiş olması dezavantaj olarak değerlendirilir. Afganistan, güvenlik konusunda mevcut olumsuz koşullara rağmen tarım, ticaret ve kültürel anlamda ayakta kalmayı başarmıştır.

Afganistan'ın bir geçiş ülkesi özelliğinde olması avantaja dönüşecek bir fırsatlar yaratmaktadır. Afganistan, ticarete transit bir ülke olma konumundan faydalanarak önemli gelişmeler kaydedebileceken, bu durumu lehte kullanamamış ve somut bir ilerleme sağlayamamıştır. Özellikle kuzeyinde gaz, petrol, enerji ve diğer doğal kaynaklardan zengin olan Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerle komşu olması, güney ve doğu kısımlarında enerji ve hammaddeye çok muhtaç olan Pakistan'ın ve Hindistan'ın yer almasına karşın eline geçen bu fırsatları değerlendiremeyen Afganistan, bu güne kadar somut bir gelişme kaydetmemiştir. Bu durum, Afgan halkının yokluk, ekonomik sıkıntı ve her şeyden önemlisi ciddi güvenlik problemleri yaşamasına yol açmıştır.

Ülkenin tarihsel gelişimi incelendiğinde; Afganistan, 18. yüzyılın sonlarına kadar iki büyük sömürgeci devletin (İngiltere ve Fransa) Hint Yarımadası'na geçmek için kullanacağı bir kapı olarak görülmüştür. 19. yüzyılda ülke, Rusya ve ABD'nin arasında sınır olarak algılanmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde Soğuk Savaş'ın da

başlamasıyla birlikte ABD ve Sovyetler Birliği'nin proletaryası olmuştur. 21. yüzyılda özellikle ABD ve bölgedeki Rusya, İran ve diğer ülkeler arasında rekabet alanına dönüşmüş bir ülkedir.

Geçtiğimiz birkaç yıl içinde, uluslararası toplumun bu ülkeye olan ilgisi Afgan hükümetini harekete geçirmiş ve bölgedeki ekonomik ve politik ilişkiler bu ilgiden faydalanarak güçlendirilmek istenmiştir. Ancak çeşitli faktörlerin olumsuz etkisinden dolayı bir ilerleme kaydedilememiştir. Bununla birlikte gösterilen çabaların sonuçsuz kalması bölgenin sahip olduğu coğrafi avantajı ortadan kaldırmamaktadır. Coğrafi fırsatlar ve mevcut kapasiteler, ülke için hala elverişliliğini korumaktadır. Afganistan'ın komşularıyla toplam 5.514 kilometrelik sınırı vardır. Sincan ile yaklaşık 75 km, İran 945 km ve Pakistan ve Jammu-Keşmir ile yaklaşık 2240 km ortak sınıra sahiptir.¹ Ayrıca ülkenin kuzey komşuları ile 2384 kilometrelik bir sınırı vardır. Çin'in Xinjiang'ı ve İran'a 75 km, İran'a 945 km ve Pakistan'a ve Jammu-Keşmir'e yaklaşık 2.240 km'lik bir sınır mevcuttur. Afganistan, Asya'nın merkezinde, kıtalar boyunca dört yolu olan coğrafi bir bölgedir. Afganistan, adı geçen bölgelerin küçük parçasını oluşturan, söz konusu bölgelerle ortak kültürel yapı özelliği taşıyan ve ticari ilişki içerisinde olan ama kesin olarak da hiçbirine bağlı olmayan bir ülkedir. Afganistan, bu büyük bölgelerin küçük mozaik taşıyı oluşturmaktadır ve bölgeleri bir birine bağlayan köprü özelliği görevi üstlenmektedir.² Bu durum, Afganistan'ın sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını geliştirmek için önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Ancak uzun tarihi boyunca sahip olduğu bu avantaj, dezavantaja dönüşmüş ve ülke, konumundan dolayı tekrar tekrar saldırıya uğramış, ülkeler tarafından fethedilmek istenen bölge olarak algılanmıştır.³

Afganistan, geçmişten günümüze kadar jeopolitik ve Joe stratejik konumundan dolayı sık sık problemler yaşamış bir ülkedir. 1800'lü yıllarda Hindistan'a giriş kapısı olarak görülmüş ve kuzey ve batı sınırından devamlı saldırılara maruz kalmıştır. Birçok imparatorluk, Afganistan üzerinden Hindistan'a ulaşmaya çalışmış, en son İmparator Napolyon tarafından bu şekilde bir girişim söz konusu olmuş ve İngilizleri

¹ Rahimi, M. S. (1995). **20. Yüzyılda Afganistan Jeopolitiği**, 3. Baskı, Kabil: Saeed Yayınları, ss.52-54.

² Bina, (2003). **Bölgesel İşbirliği Stratejisi**, Kabil: Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi Müdürlüğü, ss.145-147.

³ Muhammed Qhobar, M. Q. (1987). **Afganistan Tarih Gözergahında**, Pişaver: Darul Selam Yayınları, ss.69-78.

Hindistan'dan çıkartmak için Afganistan geçiş bölgesi olarak düşünülmüştür. Afganistan'ın Orta Asya ile Güney Asya arasındaki bağlantıyı oluşturan stratejik konumu, ülkenin bölgedeki büyük ekonomik projeler için ilgi odağı olmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, 19. yüzyılda Rus Çar-İngiliz İmparatorluğu döneminde ve 20. yüzyılda Soğuk Savaş döneminde Afganistan'ı egemen bir alana dönüştürmüştür.⁴

Stratejik konumu nedeniyle Hindistan Yarımadası, Orta Asya ve Basra Körfezi arasındaki köprü vazifesi görmesi, Afganistan'ı önemli bölge konumuna getirmektedir. Uluslararası platformda söz sahibi olan bazı topluluklara üye ülkeler, dünyadaki güvenlik ve istikrar sorunlarının çoğunun Orta Doğu'dan ve Afganistan'ı çevreleyen bölgeden kaynaklandığı yönünde görüş ortaya koymaktadır. Bu nedenle Afganistan'ın güvenliği ve istikrarı yalnızca Afganistan halkı için değil, tüm dünya için de hayati bir önem taşımaktadır.

Çin ve Rusya Federasyonu'ndan farklı olarak diğer ülkeler, Orta Asya ve Hazar Denizi bölgesindeki ana enerji rezervleri için erişime sahip olmadıklarından bu kaynaklarla ilgili piyasa ekonomisi ilişkilerini yönetmek istemektedirler. Bunun için de Afganistan'ı elverişli bölge olarak değerlendirmekteler ve enerji taşımacılığı altyapısı inşa etmeye uygun bir seçenek olarak düşünmektedirler.⁵

Küresel eşitsizliğin nedenlerini tartışan en popüler fikirlerden biri coğrafya teorisisidir. Teoriye göre, zengin ve fakir ülkeler arasındaki büyük fark, coğrafi özelliklerden kaynaklanmaktadır. Zengin ülkeler, coğrafi bakımından daha uygun alanlara yayılmıştır. Ancak bu görüşlerin çokluğu bu hipotezin hatalarını telafi etmez.⁶ Bu anlayışa göre Afrika ülkelerinin bazılarının gelişmişlik düzeyindeki geri kalmışlığın nedeni kurulduğu bölgenin karalardan oluşmasıdır. Aynı yaklaşımı Afganistan için de ifade etmek mümkündür. Ancak İsviçre'de karadan oluşan bir ülke olmasına rağmen gelişmiş sanayiye sahip zengin ve refah içinde bir ülkedir. Bu bağlamda teorinin benimsediği görüş çelişmektedir. 2002 yılında ülke, sektörden elde ettiği kişi başına en yüksek geliri yakalamıştır. Elde edilen gelir diğer ülkelerle kıyaslandığında,

⁴ Rahimi, (1995). s.101.

⁵ Bina, (2003). s.101.

⁶ Acamoğlu, D. & Robinson, J. A. (2015). **Neden Uluslar Başarısız Oluyor?** Tahran: Rovzana Yayınları, s.78.

Japonya'dan %24 daha fazla Amerika'dan 2,2 kat, Çin'den 24 kat, Hindistan'dan ise 156 kat daha yüksek bir sonuca ulaştığı belirlenmiştir.⁷ İsviçre, stratejik adımlar atarak büyüme gösteren bir ülke konumuna yükselmiştir.

Afganistan ise Joe ekonomik, Joe stratejik ve jeopolitik konumu itibarıyla oldukça önemli bir bölgede bulunuyor olmasına karşın bu fırsatı değerlendirememiş bir ülkedir. Eski İpek Yoluna yakınlığı, Güney Asya ve komşu ülkelerle arasındaki sınır uzunluğu dahi ülkeyi avantajlı konuma taşıyan bir özelliktir. Afganistan'ın Orta Asya ve Güney Asya arasında bir geçiş merkezi olması, bölge ülkeleri arasındaki enerji transferlerinde yapıcı bir rol üstlenmesini sağlayacak bir fırsattır. Ayrıca bölgedeki ve dünyadaki başlıca enerji kaynaklarına sahip olan Orta Asya ülkelerine sınır olması Afganistan'ın ekonomik kalkınmasında yararlanılabileceği bir durumdur. Orta Asya ülkelerinden diğer ülkelerin pazarlarına petrol ve doğal gaz aktarımı, çeşitli boru hatlarının oluşturulmasını gerektirmektedir. Afganistan, enerjinin aktarılmasında ihtiyaç duyulacak bağlantının oluşturulması için elverişli bir bölgedir. Orta Asya ve Güney Asya arasındaki en kısa ve en ucuz geçiş yolu olarak görülen Afganistan, iki bölge arasındaki ticaretin tamamlayıcı potansiyelinin ortaya çıkmasında ve böylece tüm bölgede yeni iş yaratılmasında önem arz etmektedir. Dolayısıyla, alternatif rotalara kıyasla Afganistan, Orta ve Güney Asya arasındaki en kısa ve en verimli yol rotalarını, demiryollarını, gaz ve elektrik iletim hatlarını sağlayabilir.⁸

TAPI (Afganistan'dan Pakistan ve Hindistan'a Türkmenistan Doğal Gaz İletim Projesi), Afganistan'dan geçen ve bölge ülkelerini birbirine bağlayan gaz transit projelerinden biridir. TAPI, Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ı kapsayan bir projedir ve bu proje, Afganistan'dan Pakistan'a ve Pakistan'dan Hindistan'a Türkmen gaz boru hattı projesi olarak bilinmektedir. 2010 yılında dört ülkenin temsilcileri tarafından imzalanan proje, 13 Aralık 2015'te, Afganistan Cumhurbaşkanı, Türkmenistan Cumhurbaşkanı, Pakistan Başbakanı ve Hindistan Devlet Başkanı Mary'nin Türkmenistan kentinde buluşmasıyla uygulamaya geçmiştir. Bu anlaşmaya göre; Türkmenistan, gaz tedarikçisi veya satıcısı olarak rol üstlenmekte;

⁷ Sharon, T. (2011). *Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Kalkınma Perspektifine Bir Bakış*, Kabil: Said Yayınları, s.140.

⁸ Soroush, H. (2014). *Afganistan'ın Jeo-Ekonomik Durumu ve Orta Asya ile Güney Asya Arasındaki Ekonominin Önemi*, 5. Baskı, Kabil: Stratejik Araştırmalar Merkezi, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, s.482.

Pakistan ve Hindistan, gaz ve alıcının ana kullanıcıları; gaz boru hatları için transit ülke Afganistan'da bu projenin küçük kullanıcısıdır. Bu projenin Afganistan için doğrudan ekonomik yararları bulunmaktadır. Bu gazın %16'sına para ödeyip yıllık 400 milyon dolar kazanma hakkı elde edebilir. Projenin Afganistan'a sağladığı diğer ekonomik faydalar arasında, ülke içinde projenin pratik çalışması sırasında ülke vatandaşlarına iş yaratmaktır. Öte yandan bu projenin uygulanması Pakistan'ın dürüst politikasını ve performansını gerektirmektedir. Ancak Pakistan dürüst davranmamış Taliban ve Afganistan'daki diğer isyancıları desteklemiştir. Dolayısıyla Afganistan'da güvenlik sağlanana kadar bu projeyi uygulamak mümkün olmamıştır. Bu aşamada Afganistan hükümetinin güvenliği sağlaması en önemli adım olarak beklenmiştir.⁹

Benzer şekilde, Casa-1000 (CASA-1000) Elektrik Projesi, son birkaç yıl içinde alınmış ve Afganistan'ın ekonomik şartlarını iyileştirecek başka bir projedir. Casa 1000, bölgedeki elektrik alım satımı için çok iyi bir platform sağlayan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan Pakistan'a 1.300 megavat kapasiteli bölgesel elektrik pazarındaki en önemli altyapılardan biridir. Afganistan'dan Orta Asya'ya, Güney Asya'ya elektrik transferi sağlanarak Orta Asya ve Güney Asya'nın ekonomik çıkarları bölgesel bir ticarete dönüştürülecektir. Bölgedeki elektrik geçişinde Afganistan'ın etkili bir ülke olarak rolü istikrar kazanırken bu projede elektrik geçişinin yarattığı gelir, Afganistan'ın istikrarını ve ekonomik büyümesini desteklemiştir. Bu projenin Afganistan'da 15 yıl boyunca uygulanması, geçiş ülkesi olarak yıllık 45-65 milyon dolar kazanması anlamına gelmektedir. Afganistan bu projeye Pakistan üzerinden verilen kilovat elektrik başına 1,255 sent alacaktır. Öte yandan Casa 1000, Afganistan'a yakıt ithalatını artırmada ve hizmetlerini iyileştirmede yardımcı olmak için kullanılabilecek bir fırsattır. Ayrıca Casa 1000 ile Afganistan, düşük bir fiyata 300 megavat elektrik alabilme imkanı elde edecektir. Bu bağlamda Afganistan, bölgede önemli bir enerji pazarı olma potansiyeli elde etmiş olacaktır. Bir yandan Afganistan'ın projede üstlendiği rol, ülkeyle birlikte Pakistan'ın ekonomik olarak büyümesine ve aralarındaki işbirliğinin artmasına katkıda bulunurken diğer yandan Afganistan'a makroekonomik ve politik yararlar sağlamıştır. Pakistan'daki iki en iyi projenin en önemli kullanıcılarından biri olan Afganistan'ın projelerin uygulanması için ülkesindeki güvenliği sağlaması gerekmektedir. Bu nedenle

⁹ Aria, S. A. (2015). **TAPI; Kazan, Kaybet, Rüzgârı**, Mandegar Gazetesi, 7. Baskı, No. 1710, Çarşamba, 7 Nisan.

Pakistan'ın da bu projelerden beklenen faydayı elde etmesi için Afganistan'daki güvenliği desteklemesi ve Afgan hükümeti ile birlikte çalışması gerekmektedir. Afgan hükümeti, bu projeden en çok ekonomik anlamda yarar sağlamaktadır.

Afganistan için su kaynakları bir kalkınma kaynağıdır. Su, ekonomik güçte ve ülkeler arasındaki ilişkilerde etkili olacak bir başka doğal kaynaktır. Hidro politik olarak uluslararası sistemin geleceğinde önemli bir rol oynayacağı ön görülen su kaynağı, ülkeler arasında yeni siyasi-bölgesel kategorilerin ajanı olacak faktörlerden biri olarak düşünülmektedir. Gelecekte, bu kaynağa sahip ülkeler, ulusal anlamda kazanan; uluslararası sistemde ise stratejik bir konuma sahip olacaktır.¹⁰

Son yıllarda Afganistan, sularını ülkenin yüksek alanlarında ve nehirlerinde baraj yapımı ile yönetmeye ve bu suların kaybını önlemeye çalışmaktadır. Ancak bu ülkenin su yönetimi, Afganistan su ihtiyacını giderecek düzede değildir. 2019'da Salma Barajı Herat vilayetinde faaliyete geçtiğinde, İran hükümeti bu baraj yapımından dolayı İran'a giden su miktarının azaldığını belirterek rahatsızlığını dile getirmiştir. Dolayısıyla su konularının ülkeler için önemli konulardan biri olduğu söylenebilir. Ancak bu, Afgan sularının yönetiminin Afganistan ve komşuları arasındaki çatışmaları artıracağı anlamına gelmez. Afganistan, gerçekleştireceği su yönetiminde komşularıyla ekonomik, politik ve hatta kültürel ortaklık oluşturmayı beklemektedir. Afganistan'daki kalıcı barış ve kalkınma için sularının uygun yönetimi ve komşu ülkelerle yapıcı diplomasi sürdürmesi önem taşımaktadır.

Afganistan'ı çok önemli yapan bu ülkenin coğrafyasıdır. Coğrafi konum, uygun yönetim ile ülke için mükemmel bir gelecek getirebilecek ve ülkede ekonomik ve sosyal gelişme yaratabilecek bir fırsattır. Afganistan için fırsata dönüştürülebilecek mevcut kapasiteler şu şekilde özetlenebilir:

Afganistan, Orta Asya'daki en zengin ülkelerle Güney Asya'daki en fakir ülkeler arasında köprü vazifesi gören geçiş ülkesidir. Ülkenin bu özelliği, ticaret ve ulaşım potansiyelinin yüksek olmasını sağlamıştır. Her ne kadar ülke geçmişindeki mevcut durumunu optimize edememiş olsa da Afganistan hükümetinin son yıllarda

¹⁰ Habibi, A. (2004). **Afganistan Özet Tarihi**, 1. Baskı, Kabil: Saeed Yayınları, ss.101-105.

bölge ülkeleri başta olmak üzere çeşitli alanlarda iş birliğini geliştirdiği ifade edilebilir. Özellikle gaz ve elektrik projelerinin başlatılması bu potansiyeli genişletme eyleminde bulunmuştur. Bu iş birliğinin açık örnekleri, Afganistan'dan Pakistan ve Hindistan'a (TAPI) uzanan Türkmen gaz boru hattı projesi ve Kırgızistan ve Tacikistan'dan Pakistan'a (Casa-1000) uzanan 1.300 megavatlık bir enerji iletim projesidir. Bu projeler Afganistan, Pakistan, Hindistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan bölgesine makro düzeyde fayda sağlayacak projelerdir. Bölgede bulunan ülkelerin çıkarlarını gözeterek projeler, bölgedeki güvenlik ve terörle mücadele alanında olmak üzere çeşitli ulusal çıkarlarda da iş birliği kurulmasını sağlayacaktır. Bölgede bulunan ülkelerin çıkarlarının Afganistan çıkarlarıyla örtüşmesi, ülkenin ekonomik ve politik arenasında önemli bir etki oluşturabilir ve bu etki, her alandaki gelişmeyi destekleyecek farklı projeleri gündeme getirebilir.¹¹

Afganistan'ı önemli bir ülke yapan diğer husus ise ülkenin su kaynaklarıdır. Komşu ülkelere akan birçok Afgan nehri, Afganistan'ın bölgesel ilişkilerde pazarlık gücünü önemli ölçüde artırmaktadır. Afganistan, bu kaynağı ülkenin ekonomik özelliklerini canlandırmak için kullanabilmekle birlikte bu kaynaktan bölgesel arenada, komşu ülkeleri etkileyecek bir kaldıraç olarak da yararlanabilir. Mevcut su kaynağını bu amaçla kullanmak, güçlü ve akıllı bir diplomasi gerektirmektedir. Bu nedenle su kaynağının uygun yönetimi ve komşu ülkelerle yapıcı diplomasinin geliştirilmesi, ülkede barış, yeniden yapılanma, ekonomik büyüme sağlanması ve diğer ülkelerle dostane ilişkiler kurulması açısından önem arz etmektedir.

Son birkaç yılda ele geçirilen yeni İpek Yolu, ekonomik ve politik arenada ve genel olarak Afganistan'daki kalkınma için etkili olabilecek başka bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Afganistan coğrafyasının kalbinde yer alan bu yol, bölgedeki ülkeleri Uzakdoğu ve Orta Asya'nın diğer tarafındaki Batı Asya'ya ve nihayetinde Avrupa'ya bağlamaktadır. Dolayısıyla İpek Yolunun ülkeye ekonomik anlamda önemli bir fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu yol, Afganistan üzerinden malların transitini ve geçişini kolaylaştırarak malların bölge pazarlarına ve dünyaya ihracatını hızlandıracak, Afganistan'daki kalkınma sürecini yoğunlaştıracaktır.

¹¹ Rahimi, (1995). s.126.

Afganistan İklimi

Afganistan, yüksek irtifa ve kuru bir iklime sahiptir. Yüksek rakımlara ve güzel vadilere sahip olan Hindu Kush dağları, ülkenin iklimi üzerinde doğrudan bir etkilidir. Kış, ülkenin çoğu yerinde soğuk geçmekte, yazları çok sıcak, yağış miktarı 250 m/s kadardır. Kar yağışı, HinduKush ve Pamir dağlarının tepelerinde 1 metreye ulaşmaktadır. Ülkenin batı ve kuzey plakalarında 45 dereceye ulaşan kış sıcaklıkları yaşanır. Khost bölgesinde doğu eyaletlerinden farklı olarak ılıman bir kış çok ılık bir yaz mevsimi yaşanır. Genellikle Afganistan'ın yağmuru Cybera'nın soğuk tarafından gelen hava dalgasıyla oluşurken Hindistan'da sıcak suların etkisiyle oluşmaktadır. Ayrıca Atlantik cepheleri yaz aylarında batı ve kuzeybatı bölgelerini etkisi altına alır. Basra Körfezi saçakları da batı tabakasını etkileyerek yaz aylarında yağmur ve rüzgârlara neden olur. Nuristan ve Kunar gibi iller, Hindistan'daki Montsoni yağmur ormanlarından faydalanır ve bu bölgede geniş bir ormanlık alanı bulunmaktadır. Bu illerin yağış seviyesi 400-4500 mm arasında değişmektedir. Afganistan'da hava durumu bir bölgeden diğerine çok farklı olduğu için Afgan bilim adamları Afganistan'ı altı türe ayırmıştır.¹²

Sıcak Kuru Çöl Havası: Sıcak kuru çöl havasında yazın sıcak ve kurak, bağıl nem ve su seviyeleri çok düşüktür. Bu iklimin görüldüğü bölgeler; Kandahar'ın güneybatısı, Helmand ilinin batısı ve Nimroz ili yerleşim yerleridir. Yıllık yağış miktarı 70 ile 80 mm arasında değişmekte olup kışın kar yağışı nadiren gerçekleşir. Bu alandaki yüksek sıcaklık ve düşük yağışlar (ülkenin güneybatısında), Margo Ovası, Khashroud Ovası, Bekava Ovası, Sistan Ovası, Hell Plain gibi ovalarda görülür. Bölgedeki dağınık dikenli çalılar neme karşı dayanıklıdır. Bu iklim tipinin görüldüğü yerler kalenin kalesi, cellat, Khwaja Ali, Roodbar, Chakhasur, Khash, Delaram, Farah, Kabash, Jouin, Lashkar Gah bölgeleridir. Gece ve gündüz sıcaklık farklarının görüldüğü iklim tipinde kış ve yaz aylarında diğer aylara kıyasla günler uzundur.¹³

Dağlık: Yaz aylarında bu bölgelerde hava çoğunlukla ılıman, kışın ise çok soğuktur. Bu iklim 3000 ila 5000 m rakım arasında görülür. Dağ silsilesinin bazı

¹² Samir, A. (1972). **Tarım ve Ekonomi İlişkisi**, 1. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Yayınları, s.127.

¹³ Habibi, A. (2004). s.76-79.

bölgelerinde, Pamir Dağları, Baba Beyaz Dağları, Hindu Kush Dağları, Bamyana salımı karla kaplıdır ve yazları donar. Kıyı bölgesinin bazı bölgelerinde ise aşırı rüzgarlar ve yüksek sıcaklıklar dokuz ay sürer, bu bölgelerin rakımları yüksektir.

Akdeniz: Ülkenin doğu ve güney bölgelerinde yazları kurak, kışları ılık ve ılımandır. Ortalama yaz sıcaklıkları 22 derecedir, yağış miktarı 250 m³'den fazladır ve özellikle kış aylarında 350-400 m³'e ulaşır. Beyaz dağ gibi dağlık bölgelerde yer yer yağın kar, yağmurla karışık yağmaktadır. Kunar ilinin Laghman eyaletinin Jalalabad bölgesinde Akdeniz iklimi görülür. Jalalabad gibi bölgelerde iklimin etkisiyle tarım ürünleri de çeşitlenmektedir.

Estepi: Bu alanların iklimi, kuru özelliklidir ve bölgeden bölgeye değişmektedir. Gece ve gündüz arasındaki fark, 20 dereceyi geçmez. Bu nedenle bölgede günün bağıl nemi 20 derecenin üzerindedir ve bazen bu değişiklikler 30 ila 35 dereceye kadar çıkmaktadır. Bu durum, Kunduz, Maimana Herat ve Güney Kandahar, Parwan, Ghazni, Kabil dahil olmak üzere Afganistan'ın büyük bir bölümünde yaşanmaktadır. Örneğin, Kabil'e 30 km uzaklıkta bulunan Sarobi ilçesinde kışın kar yağmaz ancak Kabil'de ciddi bir kar fırtınası görülür. Bu bölgede ortalama yağış, kış aylarında 300 m³'tür. Bu bölgelerde genellikle geniş çayırılık alanlar bulunduğu için hayvancılık yapılır.

Musamı: Bu bölgelerde her mevsim yağışlı geçer. Paktika, Nuristan ve çevresindeki bölgeler gibi illerde bu iklim görülmektedir. Bu bölgede yıllık yağış miktarı 460 ila 680 m³'tür. Bunlar esas olarak ormanlık alanlardır.

Tandar alpi: Bu alanların iklimi, Avrupa'nın Alp Dağları'nın etrafındaki bölgelerde farklılaşmaktadır. Bu bölgelerde bitkiler; çalılar ve çim olarak yetişmekte, ormanlık alanlara rastlanmamaktadır. Afganistan'daki bölgeler, 2500 ila 3.000 metrelik dağlık bölgelerdir ve Gazze, Bamyana, Baba Dağı, Beyaz Dağ, Kara Dağ yaylalarında bu iklim görülür. Bu bölgelerde aşırı kar yağışı, soğuk kışlar ve ılık geçen yazlar yaşanır. 1357'den önce binlerce turist, Afganistan'ın bu bölgelerine akın etmekteydi.¹⁴

¹⁴ Habibi, (2004) s.124.

1.2. Afganistan'ın Tarihsel Gelişim Süreci

Asya'nın kalbinde yer alan Afganistan, tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin merkezi olmuştur. Afganistan tarihi Taş Devrine kadar uzanmaktadır. Afgan halkının Hindu Kush dağlarının kuzeyinde yaşadığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Tarihi, M.Ö 3000'li yıllara dayanan Afganistan'ın Mezopotamya uygarlığı ve diğer uygarlıkların kesişim noktası olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Avrupa, Hindistan ve Çin medeniyetlerinin güzergâh olarak kullandıkları bölgede olması da Afganistan'ı ulaşım merkezi yapmaktadır. Afganistan'ın bölge olarak birçok zenginliğe sahip bir coğrafyada kurulması, ülkeye stratejik önem kazandırırken diğer taraftan Yunanlılar, Kuşanlılar, Sassanlar, Timur ve Kupalarda bulunabilen birçok uygarlığın dikkatini bu bölgeye çevirmesine yol açmıştır. “Tarih boyunca, saldırılara maruz kalan Afganistan, bu durumdan zarar görse de birçok devletle etkileşime girmek durumunda olduğu için kültürel yönden zenginlik kazanmıştır. Afganistan'ın merkezindeki İpek Yolu, yıllar boyunca Batı ve Doğu medeniyetlerini birbirine bağlayan dört yol özeliğine sahiptir. Bu yönüyle de bölge, oldukça önem taşımaktadır.”¹⁵

Afganistan'da Zerdüştlük, Budizm ve İslam gibi farklı dinler inanç biçimi olarak benimsenmiştir. Zerdüştlük, M.Ö 1200'de Güneybatı Afganistan'da Zerdüşt tarafından kurulan dünyanın en büyük dinlerinden biri olarak bilinmektedir. Hintli rahipler tarafından tanıtılan Budist dini, onuncu yüzyıla kadar bölgenin en büyük dinlerinden biri olarak toplum tarafından kabul görmüştür. Bamiyan'daki Budist rahipler tarafından yaptırılan Budist Manastırı, kültürel zenginleştirme örneklerden biridir. Dördüncü ve altıncı yüzyıllar arasında Bamiyan'da inşa edilen iki büyük Buda heykeli, Buda'nın insan biçiminde görünmesini sağlayan ilk Buda heykelidir.¹⁶

Kuşanlılar döneminde, Kandahar kültürünün zirveye ulaştığı ifade edilebilir. 17. yüzyılda İslam dini, Araplar tarafından Afganistan'da tanıtılmış ve o dönemden günümüze kadar geçen süre içerisinde Afganistan, güçlerin ve İslam medeniyetinin kesiştiği önemli bir nokta olarak görülmüştür. En büyük bilim adamları, filozoflar, şairler, sanatçılar ve İslam mimarları bu bölgede ortaya çıkmıştır. Bu-Ali Sina, M.S

¹⁵ Qhobar, (1987) s.98.

¹⁶ Habibi, (2004) ss.85-87.

980'de Balkh'ta doğmuştur. Afganistan'daki en büyük İslam şairi ve filozofu olan Jalaluddin Balkhi, 13. yüzyılda Moğollar bölgeyi istila etmeden önce ailece Balkh şehrini terk ederek Türkiye'ye göç etmiştir. Babür İmparatorluğu'nun sona ermesiyle birlikte Timur dönemi başlamıştır. Timur dönemi yaşanan gelişmeler Rönesans niteliğindedir. O dönemde yaşanan zenginlikler, Herat'ı kültür ve medeniyet merkezine dönüştürmüştür. Behzat (Büyük Minyatür) ve Jami de dahil olmak üzere şairler, filozoflar, müzisyenler ve tüm sanatçılar Herat şehrinde toplanmışlardır. 16. yüzyılda Zahiruddin Babur büyük imparatorluğu yaratmış ve Afganistan imparatorluğunu da bu büyük imparatorluğa dahil etmiştir. Moğol İmparatorluğu'nun sona ermesinden sonra Afganistan, yavaş yavaş Hutakiler dahil farklı aileler tarafından yönetilmiştir.

Afganistan, 1747 yılında Ahmed Şah Baba tarafından kurulmuştur. Ahmed Şah Baba, 25 yıl boyunca Afganistan'ı yöneterek topraklarını genişletmiştir. Afganistan toprakları, Amu'dan Arap Denizi'ne, Herat'tan Pencap'a kadar uzanmıştır. Ahmed Şah Baba'nın ölümünden sonra Afganistan'da iç savaş baş göstermiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde Afganistan'da büyük güçlerin ülkede söz sahibi olduğu görülmektedir. İngiltere ve Rusya arasındaki çatışmaların sonucunda bugünkü Afganistan'ın sınırları oluşmuştur. 1838'de İngiltere, Afganistan'ı işgal etmek istemiş ancak bu işgal girişimi İngilizlerin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Ülke yönetimine Gazi Amanullah'ın gelmesinin ardından Afganistan, 1919'da özgürlüğünü ve bağımsızlığını kazanmıştır. Gazi Amanullah, ülkede hızlı reformlar yapmaya başlamış ancak bu girişimi geleneksel ve dinci güçlerin tepkisine neden olmuştur.

Büyük baskılar sonucu 1929'da Gazi Amanullah, ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Nadir Khan, 1933 yılında ülke yönetimini ele almış ancak baskıcı yönetimine isyan eden bir öğrenci tarafından öldürülmüştür. Nadir Han'ın tek oğlu Zahir Şah, babasının ölümünden sonra iktidara geçmiştir. Zahir Şah, kırk yıl tarafsız bir politika ile ülkeyi yönetmiştir. Yönetimi döneminde, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım talebinde bulunmuştur. 1964'te anayasayla birlikte Afganistan, monarşiyle yönetilen bir ülke olmuştur. Sardar Davud, 1973'te beyaz bir darbeye iktidara gelerek Afganistan'daki krallık yönetimini ortadan kaldırmış ve cumhuriyetle yönetilen bir sistem getirmiştir. Afganistan ilk Cumhurbaşkanı Sardar Muhammed

Davud, merkeziyetçi bir sisteme odaklanarak Afganistan'ın yavaş yavaş kendi ayaklarının üzerinde durmasını sağlamaya çalışmıştır. Ancak Cumhurbaşkanı Sardar Muhammed Davud, 7 Mayıs 1978'de kanlı bir darbe sonucu öldürülmüştür. Sonrasında ise Demokrat Halk Partisi iktidara el koymuştur. Siyasetteki çalkantılı dönem, Afganistan'ın siyasi durumunun gün geçtikçe kötüleşmesine yol açmıştır.¹⁷

Rus kırmızı ordusu 1979 yılında siyasi istikrarsızlığı kendi lehine kullanarak Afganistan'a girmiştir. Sovyetler Birliği'nin ülkeye saldırıları on yıl sürmüş bu da ülkenin sefaletine ve yıkımına yol açmıştır. Afganistan'daki bütün köyler Rus jetleri ve helikopterleri tarafından bombalanmıştır. Bu olumsuzluklar ülkede Afgan özgürlük cihatçıları harekete geçirmiş ve Rus kırmızı ordusu büyük kayıplara uğratılmıştır. Ruslara ait askeri tesisatların çoğu yok edilmiştir. Büyük kayıpların yaşanması sonucunda Mikhail Grabachev, Rus birliklerinin Afganistan'dan çekilmesini emretmek zorunda kalmıştır. 1989'daki son Rus bloğu Dostluk Köprüsü'nden ve Afganistan'dan ayrılmıştır. 1992'de Mühadeeden iktidara gelmiş ve İslam Devleti'ni kurmuştur. Ancak çeşitli cihatçı gruplar arasında iç savaş başlamış ve binlerce masum Afgan öldürülmüştür. Yaşanan arbede, ülkeyi her anlamda etkileyerek milli sermayenin, ordunun ve ekonomik altyapısının zarar görmesine yol açmıştır.

1994 yılında Afganistan'ın güneybatısında bulunan Taliban, 1996 yılında Kabil'in fethi ile birlikte İslam algısını insanlara dayatmaya başlamıştır. 9 Ekim 2001'deki olayın ardından ABD, müttefikleriyle terörle mücadeleye başlamış ve Taliban rejimine son verilmiştir. Bonn'da geçici hükümet kurulmuş, Nisan 2002'de ise büyük millet toplantısı sonucunda Geçici İslam Devletinin kuruluşu ilan edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri başlamış ve yeni anayasa meclis tarafından kabul edilmiştir.¹⁸

1.3. Nüfus Yapısı ve Etnik Gruplar

Afganistan'da 1979 yılından beri net rakamlarla ifade edilen nüfus sayımı yapılamamıştır. Afganistan nüfusunun 32-35 milyon kişi civarında olduğu

¹⁷ Qhobar, (1987) s.98.

¹⁸ Habibi, (2004) ss.124-129.

varsayılmakta olup nüfusun yaklaşık %42'sinin 0-14 yaş arasında; %2,5'inin ise 65 yaş üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan'da toplam 55 etnik grubunun yaşadığı bilinmektedir. Genel toplam içerisinde beş ulusun çoğunlukta olduğu belirtilir. Nüfus yoğunluğu yüksek olan milletlerden bazıları; Peştunlar, Tacikler, Türkler, Hazaralardır. Tacikler ülkenin kuzey yarısında ve ülke genelinde daha dağınık durumdayken Hazaralar, ülkenin orta kesimlerinde yaşamaktadırlar. Pashtunlar, ülkenin batı kesimlerinde yer alan bölgenin güney yarısında ve güney doğusunda yerleşmiştir. Ülkenin batı kesiminde Baluch halkı; kuzeyinde Türkler, ülkenin orta ve doğu kesiminde ise Nuristan ve Moshchi kabileleri yaşamaktadır.

2004-2012 yıllarında yapılan bir ankette, Afganistan nüfusunun hangi uluslardan oluştuğu ve bu ulusların yerleşim olarak Afganistan'ın hangi bölgelerine dağıldığı belirtilmektedir:

1. Peştunlar, nüfusun %38'ini, yaklaşık 12,16 milyonunu,
2. Tacikler, %28'ini yaklaşık 8,96 milyonunu,
3. Türkler, %14'ünü yaklaşık 4,48 milyonunu,
4. Hazaralar %14'ünü yaklaşık 4,48 milyonunu oluşturmaktadır.

Kalan %6'nın yaklaşık 1,92 milyonun diğer etniklerden oluştuğu belirlenmiştir.¹⁹

1.4. Siyasal ve İdari Yapı

Afganistan ilk anayasasını 1923 yılında kabul etmiş ve yürürlüğe girmiştir. Afganistan'ın son anayasası, 2004 yılında Taliban'ın uluslararası güçler tarafından yönetimden uzaklaştırılmasından sonra halkın değişik temsilcilerinden oluşan büyük meclis tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Loya Cırğa adı verilen büyük meclis, halkın değişik kesimlerin temsilcilerinden ve parlamento üyelerinden oluşan bir meclistir. Bu meclis ara ara toplanarak danışma amaçlı kararlar almaktalar. Yürürlükte olan anayasaya göre resmi adı “Afganistan İslam Cumhuriyeti”dir.

¹⁹ Qhoobar, (1987). ss.124-129.

Afganistan anayasasına göre kamu yönetimi üç ayrı güce ayrılmaktadır: yasama, yürütme ve yargıdır. Afganistan, bir İslam Cumhuriyeti olup siyasi olarak başkanlık sisteminin uygulandığı bir ülkedir. Devlet Başkanı, beş yıllık süreyle doğrudan halk tarafından yapılan genel seçimle belirlenmekte ve Başkan, en fazla iki dönem için seçilebilmektedir. Taliban'ın iktidardan uzaklaştırılmasının ardından Devlet Başkanlığı seçimlerinin ilki 2004 yılında; ikincisi 2009 yılında yapılmıştır. Üçüncü ve son seçiminin birinci turu 2014 yılı Nisan ayında; ikinci turu ise 14 Haziran 2014 tarihinde gerçekleşmiştir.

Afganistan'ın Yeni Devlet Başkanı Ashraf Ghani Ahmadzai, 29 Eylül 2014 tarihinde yemin ederek görevine başlamış, Dr. Abdullah Abdullah İcra Heyeti Başkanı "Chief Executive Officer"; Abdul Raşit Dostum Devlet Başkanı Birinci Yardımcısı; Sarwar Danish ise Devlet Başkanı İkinci Yardımcısı olarak göreve başlamışlardır. Afganistan Devleti, Devlet Başkanı başkanlığında görev yapan bakanlardan oluşmaktadır. Bakanlar, Devlet Başkanı tarafından parlamento üyeleri dışından atanmakta ve Başkan tarafından tanıştırılan bakanlar, güven oyu için parlamento tarafından onaylanmaktadır. *Yasama görevi*, Shora-i Milli olarak adlandırılmış parlamento tarafından yerine getirilmektedir. *Yargı* bölümü ise, bağımsız bir organdır, yüksek mahkeme (supreme court), temyiz mahkemesi (courts of appeal) ve birinci derece mahkemelerden (primary courts) oluşmaktadır. *İdari* olarak Afganistan 34 il ve bu illere bağlı 399 ilçeden ve 49.000 köyden oluşmaktadır. İllerin yönetimini vali sağlarken, ilçelerin yönetimini kaymakam yerine getirmektedir. Valiler, Devlet Başkanı tarafından seçilip atanmaktadır.²⁰

1.5. Ekonomi

Afganistan'da çalışabilir nüfusun 15 milyon kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. İş gücünün sektörlere göre dağılımı; tarım %80; endüstri %10; hizmetler sektörü ise %10'luk bir paya sahiptir. Afganistan ekonomisinde hayvancılık (koyun ve keçi yetiştiriciliği) ve tarım büyük bir öneme sahiptir. Fakat hayvan yetiştiriciliğinde modern ve güncel yöntemler kullanılmamaktadır. Sanayi, ağırlıklı olarak; küçük çapta

²⁰ T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2019). <https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf> (10.05.2019).

tekstil, mobilya, ayakkabı, el yapımı halılar, sabun, gübre, doğal gaz, kömür, yağ, bakır, mermer işletmelerine dayanmaktadır. Ülkede yetenekli iş gücü sıkıntısı görülmektedir.

Doğal kaynaklar açısından zengin olan Afganistan; doğalgaz, petrol ve kömür gibi enerji mineralleri ile altın, demir, bakır, tuz, klinker, kireç taşı, kil ve mermer yataklarına sahiptir. IMF verilerine göre Afganistan'ın gayri safi milli hasılası 2015 yılında %1,9; 2017 yılında ise %2,0 oranında artmıştır. Afganistan'da, Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDG-Millennium Development Goals), Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi (ANDS-Afghanistan National Development Strategy) ve Afganistan Sözleşmesi (Afghanistan Compact) gibi uzun vadeli plan, projeler ve stratejiler üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. MDG ve ANDS, 2017 yılı ve daha sonraki dönemlerde ülkenin kalkınması adına kapsamlı ve uzun dönemi içeren bir vizyon belirlemek amacıyla ihtiyaç analizi yapılmıştır.²¹

1.6. Eğitim

Afganistan'da devlet ve özel sektör tarafından kurulan 84 üniversite, en büyük iller olan Kabil, Badakhshan, Nangarhar Balkh ve Kandahar' da faaliyet göstermektedirler. Afganistan'ın genelindeki okul sayısı 16.400'dür. UNICEF, USAID ve SIA gibi uluslararası örgütlere göre, Afganistan, dünyanın en genç nüfusuna sahip ülkelerden biridir. Nüfusun %41'i 14 yaşın altında ve %64'ü 24 yaş üzerindedir. Afganistan'da 13 milyon çocuk ve okula gitmeye uygun yaşta gençler vardır. Buna karşın eğitimin gelişmemesi ve okula giden çocuk sayısının düşük olması, ekonomik durum ve kentsel yaşam ile ilişkilendirilmektedir. 15-24 yaş arasında zengin ailelerde kadınların %50'si okuma yazma biliyorken yoksul ailelerde ise kadınların okuryazarlık oranı %5'i geçmemektedir.

Afganistan genelinde okuryazarlık oranının %38 olduğu söylenebilir. Yıllara göre eğitimde önemli değişimler yaşanmış ve 2011-2014 döneminde yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayısı toplam 153.314'e ulaşarak iki kat artmıştır. 153.314 öğrencinin 304,76'sı kadınlardan oluşmaktadır. Gece öğretiminin yapıldığı

²¹ T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2019). <https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf> (10.05.2019).

yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayısı 161,98'dir. Bu sayının %12'si kadınlardan oluşmaktadır.

Afganistan'da yaklaşık 500 özel okul, faaliyet göstermektedir ve bu okullarda yaklaşık 100.000 öğrenci eğitim görmektedir. Bugün 46.000 öğrenci, teknik ve meslek yüksekokullarında okumaktadır. Afganistan'da 775 resmi din okulu bulunmaktadır, din okullarında okuyan öğrencilerin sayısı 200.000'e ulaşmıştır. Bu öğrencilerin %10'unu kadınlar oluşturmaktadır.²²

²² Pajwak Haber Ajansı, [https:// https://www.pajhwok.com/en](https://www.pajhwok.com/en) (12.05.2019).

2. TARIM ÜRÜNLERİ VE AFGANİSTAN TARIM EKONOMİSİ

Tarım ürünleri ve Afganistan tarım ekonomisi başlığı altında tarım ürünleri, tarım endüstrisinin genel yapısı, mevcut kapasitesi, Afganistan ekonomisi üzerindeki etkileri, tarımsal ürünlerin kullanımı, Afganistan’da tarımsal kalkınmayı etkileyen temel faktörler ve gıda güvenliği konuları incelenmektedir.

2.1. Tarım Ürünleri

Tarım ürünleri çerçevesinde tahıl ürünleri, yeşillik ürünleri, meyveler ve kuruyemişler, afyon ve safran ürünleri açıklanmaktadır.

2.1.1. Tahıl Ürünleri

Afganistan’da en fazla talebin olduğu tahıl ürünü buğdaydır. Çünkü önemli bir aile gıdası olan ve üretimi oldukça kolay ekmek tahıldan üretilmektedir. Çiftçiler için buğday dışında arpa ve pirinç gibi diğer tahıl ürünleri yeterli düzeyde bir gelir sağlamamaktadır. Buna karşın günümüzde artan ürün hasılatı çiftçileri tahıl ürünleri ekimlerinin artırmaları için önemli bir etken olmuştur.

Afganistan’da ortalama 4,7 milyon ton tahıl üretimi gerçekleştirilirken, bunun %81’ini buğday üretimi oluşturmaktadır. 2010 yılında 4,25 milyon ton buğday mahsulü gerçekleştirilmiştir. Bu rakamın 560.000 tonu ithalat veya yardım yoluyla sağlanmıştır. Tahıl verimini artıracak yeni uygulamalarla birlikte yerli buğday ve un üretiminde artışlar yaşanacağı, böylelikle mevcut üretimin ülke içindeki toplam tahıl tüketimini karşılayacak seviyeye ulaşacağı öngörülmektedir. Tahıl verimini önemli ölçüde arttıracak olan bu uygulamalar arasında değiştirilmiş yumurta ve gübre uygulanması, modifiyeli tohum ve gübre uygulanması, modern depoların inşası, çiftçilerin yeni tarımsal yeniliklerle tanışması ve gelişmiş depoların kullanımını öğrenmesi ve büyük

değirmenlerin inşası yer almaktadır. Çiftçilerin gelirlerini artırmaları için hasat öncesi ve sonrasında oluşan atıkları en aza indirmeleri gerekmektedir.²³

2.1.2. Yeşillik Ürünleri

Afganistan’da çiftçiler tarafından yeşillik ekimine tahsis edilen arazi 900.000 hektardır. Bu rakam ülkedeki ekilebilir arazinin %6,7’sini oluşturmaktadır. Ülkede yetiştirilen sebzeler arasında patates, soğan, domates, bamyas, şalgam, ıspanak, salatalık, karpuz, kavun, şeker pancarı gibi ürünler yer almaktadır. Bu tür ürünlerin ekiminin yaygınlaştırılması çiftçilerin mevcut gelirlerini artıracak gibi insanlara sebze çeşitliliği de sağlayacaktır. Çiftçiler yetiştirdikleri bu mahsullerin %30’nu kendileri tüketirken, %70’ini yerli toptancılara satmaktadırlar. Depolama ve nakliye sorunları nedeniyle çiftçiler ve tüccarlar uzun süre taze ürün depolayamamakta, bu nedenle sebzelerinin yurt içi satışları genel olarak sebzelerin toplama mevsiminde gerçekleşmektedir. Diğer bir ifadeyle, depolama yapılamadığından çiftçiler ürünlerini fiyatların en düşük olduğu dönemde elden çıkarmak durumunda kalmaktadırlar.

Ülkede sebze tüketimindeki yoğunluk insanların sebze fiyatlarını memnuniyetle ödediklerini göstermektedir. Afganistan’da sebze ihtiyacını karşılamak için Pakistan’dan yıllık ortalama 40 milyon dolardan fazla sebze ithalatı gerçekleştirilmektedir. Ülkede standart soğuk hava depoları bulunmadığından mevsimi dışında ürünler yüksek paralar ödeyerek Pakistan’dan satın alınmaktadır. Standart soğuk hava depolarının tahsis edilmesi ve ülke içinde sebze ekiminin artırılması ile yurt dışına ödenen para ülke içindeki yatırımlarda kullanılabilecektir.²⁴

2.1.3. Meyveler ve Kuruyemiş

Bahçıvanlık, özellikle de üzüm bağlarının yetiştirilmesi Afganistan ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. 1980’lerin sonunda, meyve ürünleri Afganistan ihracatının %40’ından fazlasını oluştururken, bahçıvanlık ekilebilir arazinin sadece %6’sını oluşturmuştur.

²³ Afganistan Genel İstatistik Kurumu (2005). *GSYİH Rakamlarına İlişkin Ulusal Bilgi İşlem Raporu*, ss.33-35.

²⁴ Afganistan Genel İstatistik Kurumu (2005). ss.39-41.

1960'larda özellikle kuru üzüm ve badem gibi taze kuruyemiş üretimi dünya üretiminin %38'ini oluştururken; son on yıldaki savaşlar, kuraklık ve diğer faktörler taze ve kurumuş meyve üretimini olumsuz etkilemiş ve bu ürünlerin üretim ve ihracatını büyük ölçüde azaltmıştır. Özellikle 1992 yıldan beri üzüm bağları ve meyve bahçelerinde kademeli ve istikrarlı bir düşüş yaşanırken; planlı bir şekilde elma, kayısı, üzüm, nar, şeftali ve kuru yemiş meyvelerinin üretim oranında artışlar yaşanmıştır. Bu durum çiftçilerin taze ve kuru meyve pazarının önemini anladığını ve bu alana yatırımlarını artırmak istediklerinin bir göstergesidir.

Çiftçiler yetiştirdikleri meyvelerin %39'unu doğrudan bahçeden satarken, %30'unu ilçe marketlerinde, %25'ini il marketlerinde satmaktadırlar. Kalan %6'lık kısmı ise doğrudan kendileri ihraç etmektedir. Yeni ihracat pazarlarına ulaşabilmek için yeterli sayıda soğutma, ulaştırma tesisi, paketleme tesisi ve karayolu ağı bulunmadığı için ihracat sınırlı seviyede kalmıştır.

Afganistan 2006 yılında 45 milyon dolar değerinde meyve ihraç etmiştir. Bu miktarın %68'i kuru üzüm, %14'ü yaş üzüm, %18'i ise taze ve kurutulmuş kayısı ihracatından elde edilmiştir. Bu ürünlerin çoğu Rusya, Hindistan ve Pakistan'a ihraç edilmiştir. İhracatın artırılması için soğuk hava deposu gibi gerekli tüm tesislerin inşası gerekmektedir. Çiftçiler soğuk hava depoları olmadığından taze ürünleri uzun bir süre depolayamamakta ve fiyatların çok düşük olduğu hasat döneminde satmak zorunda kalmaktadırlar.²⁵

2.1.4. Afyon

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, uyuşturucu ekimi ve üretim raporuna göre 2016 yılında Afganistan'daki uyuşturucu üretimi 9.000 tona ulaşmıştır. Bu Afganistan'daki uyuşturucu ekimi için yeni bir rekor sayılmaktadır. Uyuşturucu ticaretinden kar elde eden örgütlerin başında Taliban gelmektedir. Öyle ki dünyadaki uyuşturucu kaçakçılığını yürüten ön plandaki kişilerin 50 tanesi Taliban örgütüyle bağlantılı bir şekilde çalışmakta ve örgütü finanse etmektedirler.

²⁵ Afganistan Genel İstatistik Kurumu (2005). ss.42-45.

Afganistan’da 2016 verilerine göre 34 ilden 24’ünde, özellikle güneydeki Helmand ilinde haşhaş ekimi %79 artarken, ülke genelindeki artış ise %5 olmuştur.²⁶ Uyuşturucu üretimi ve ticareti Afganistan’da o kadar yaygın bir durumdadır ki ülkenin GSYİH’sının %35’ini uyuşturucu oluşturmaktadır.

Dünya genelindeki afyon geliri yıllık 75 milyar dolardır. Afganistan’ın dünya genelindeki yıllık uyuşturucu gelirinden payı ise 8 milyar dolardır. 1992’den bu yana en büyük afyon (haşhaş) üreticisi olan Afganistan’da günümüzde bir kilogram eroinin fiyatı yaklaşık 2-4 bin dolar arasındadır. Aynı ürün Avrupa ve Amerika pazarlarında kilosu 40000 dolara satılmaktadır. Afganistan’daki uyuşturucu kullanıcısı 3 milyon civarında iken, bu bağımlıların %90’ı genç insanlardan oluşmaktadır. Hapisteki mahkumların ise %23’ü uyuşturucu kaçakçılığında içeriye alınmıştır.²⁷

Ülkedeki uyuşturucu ticareti doğrudan Taliban’ın kontrolündedir ve haşhaş ekiminin %92’si Güneybatıda yani Taliban’ın hakim olduğu bölgelerde yapılmaktadır. Uyuşturucu ticaretinin belli şehirler üzerinde ağırlık kazandığı görülürken, Nimroz vilayeti bu noktada ön plana çıkmaktadır. Öyle ki uyuşturucu kaçakçıları genel olarak Nimroz üzerinden İran’a geçiş yapmaktadırlar. Uyuşturucu Helmand, Kandahar, Farah ve Herat vilayetlerinden Nimroz’a getirilmekte, oradan da İran’a taşınmaktadır. Nimroz’un Khashrod ve Dalram ilçeleri, insan ve uyuşturucu kaçakçılarının en yoğun kullandıkları bölgelerdir. Nimroz dışında Helmand şehri de uyuşturucu konusunda ön plana çıkan bir diğer şehirdir. Ülkede yetiştirilen uyuşturucunun %50’si Helmand’da yetiştirilmektedir.

Şehir merkezleri dışında belli ilçeler de uyuşturucu ticaretinde yoğun olarak kullanılmaktadır. Afganistan genelinde 132 ilçe uyuşturucu merkezi haline gelmiş durumdadır. Bu ilçeler içerisinde en önemli 10 tanesi Helmand’a yedi tanesi de Kandahar’a bağlıdır.

²⁶ Popal, K. (2018). **Afganistan’da Narkotik Ticareti**, 1. Baskı, İstanbul: Arya Yayınları, ss.25-27.

²⁷ Sarwary, A. (2017). **Uyuşturucu Savaş Makinesinin Asıl Gelir Kaynağı**, 1. Baskı, Payam Yayınları, ss.14-17.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Bürosu'na göre Afganistan'da yapılan bu uyuşturucu üretimi ve ticaretinden Taliban ve diğer terör örgütleri yıllık 450 milyon dolar kâr elde etmektedirler.²⁸

2.1.5. Safran

“Gıda güvenliği” ve “sürdürülebilir kalkınma” tüm ülkeler için özel bir öneme sahiptir. Bu anlamda bir devletin temel amacı ülke genelinde ekonomik ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır. Tarımın gelişmesi, bu hedefe ulaşmada belirleyici ve kilit faktörlerden biridir.

Tarımsal ürünlerden biri olan Safran, Afganistan için istihdam yaratılmasına ve sürdürülebilir bir ekonomiye yol açabilecek kilit bir üründür. Günümüzde dünya genelindeki safran üretiminin %90'ından fazlası manuel veya mekanize edilmeden yapılmaktadır.

Avrupa ülkelerindeki yüksek ücretler nedeniyle safran üretimi önemli ölçüde azalmış vaziyettedir. Örneğin İspanya'da üretim geçmişte 25 ton iken, günümüzde 2,3 tona düşmüştür. Bu nedenle Afganistan, bol ve ucuz işçiliği nedeniyle safran üretiminde önemli bir avantaja sahiptir.

Afganistan'da safran üretimi yasal ve değerli olması yönüyle haşhaş ekimine alternatif bir ürün konumundadır. Bu anlamda sosyal, politik ve ekonomik sonuçları olan gayri meşru bir ekonomi yerine meşru bir ekonomi ve geliri kurumsallaştırabilir.²⁹ Tarım, Sulama ve Hayvancılık Bakanlığı'nın kapsamlı desteğiyle safranın ekili alanı yaklaşık 6.000 hektara ve üretim miktarı ise yaklaşık 16.000 kg'a çıkarılmıştır.

Afganistan'daki mevcut safran çiçeği rezervinin 120.000 tonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan dünya safran üretiminin %6,3'ünü karşılamaktadır. Bu oran ile dünya genelinde safran üretimi gerçekleştiren 30 ülke arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Safran sektörünün Afganistan'daki değerinin 140 milyon dolardan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan'da 2011 yılında

²⁸ Popal, (2018). ss.45-46.

²⁹ Hashim, A. (2008). **Altın Bitki Safran**, 1. Baskı, Bayhakı Yayınları, ss.4-5.

gerçekleştirilen 850 milyon dolarlık ihracatın yaklaşık %70'i (595 milyon dolar) tarım ürünlerinden sağlanmıştır. Bu rakamların 25 milyon doları veya %4,3'ü safran ticaretinden elde edilmiştir.

Safran aynı zamanda en fazla istihdam yaratan ürünlerden biridir. Günümüzde Afganistan'da 33 ilde yaklaşık 18.950 erkek ve 5.000 kadın toplam 23.950 kişi safran üretimi gerçekleştirmektedir. Ayrıca ekimi yapılan alanlar ile birlikte safran endüstrisi yaklaşık 8.400 kalıcı iş yaratmayı başarmıştır.³⁰

2.2. Tarım Endüstrisinin Genel Yapısı

İnsan toplumunun evrimi ve gelişiminde belirleyici bir rol oynamış olan tarım sektörü³¹ ulusal ekonominin temel taşıdır. Afgan ekonomisi aslında bir tarım ve hayvancılık ekonomisidir. Ülke nüfusunun %80'inden fazlası tarım yoluyla doğrudan veya dolaylı olarak geçimini sağlamaktadır. Ayrıca tarım endüstrisi, ülkenin gayri safi milli gelirinin %51'ini oluşturmaktadır. Sanayi endüstrisi için hammadde sağlar ve önemli bir ihracat ve döviz geliri kaynağı oluşturur.³²

Afganistan'da yaklaşık 20 milyon küçük ve büyük baş hayvan bulunmaktadır. 2 milyon çiftçi bulunan ülke, tarıma elverişli bir iklime sahiptir. 655.000 metrelik yüz ölçüme sahip olan ülkenin topraklarının %12'si ekilebilir. Bu toprakların %46'sı daimi otlaklık olarak kullanılır. Bu otlaklıkların %3'ünü ormanlar oluşturmaktadır. Kalan %39'luk alan dağlık bölgedir. Bitki yetiştirmek için büyük kapasiteye sahip olan ülkenin kaynakları, yoksulluğun azaltılması, İşsizlik problemlerinin çözülmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması için elverişlidir. Buna karşın elverişli topraklarda geleneksel tarımın yaygın bir şekilde yapılması kapasitenin optimum seviyede kullanılamamasına yol açmaktadır. Sulama problemlerinin yaşanması, mevcut teknolojinin eksikliği, tarım

³⁰ Afganistan Tarım Bakanlığı (2020). <https://www.mail.gov.af/sites/default/files/2019-09/%D8%B7%D8%B1%D8%AD%20%D9%BE%D9%86%D8%AC%E2%80%8C%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%87.pdf> (24.08.2020).

³¹ Yadeğari Muhamad Ashraf. (2008). "Ülkenin Endüstriyel Kalkınmasında Tarımın Rolü", **Karna, Bilimsel Tarım Dergisi**, ss.38-41.

³² Fazludin, F. (2008). **Tarımsal Ekonomik Gelişme**, 1. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, (2008). ss.38-42.

sektörünü gerileten olumsuz etkenlerdir. Geleneksel tarımdan uzaklaşarak ticari tarıma geçilmesi birçok problem için çözüm yolu oluşturacaktır.³³

Afganistan'daki tarım sektörü son derece önemli ve öncelikli ele alınıp değerlendirilmesi gereken bir konudur. Geçim kaynağı tarım olan bir ülke olduğu için bu yönde adımlar atılması, tarım endüstrinin geliştirilmesinde büyük önem arz eder. Hükümetin tarımı geliştirici politikalar üretmesi sektör açısından önemli bir ilerleme sağlayacaktır. Nitekim 30 yıl süren savaşların ardından ve dört yıl boyunca süren kuraklık nedeniyle tarımda, mahsul verimliliği çok düşük düzeydedir.³⁴ Dolayısıyla hükümetin tarım politikası geliştirmeyi ilk yapılması gereken uygulamalar listesine koyması gerekmektedir. Tarım politikası çoğu ülkede birinci öncelik olarak görülmektedir. Her ülke için tarım, gıda, hammadde, ihracat malzemesi ve yeşillik, iş rotasyonu için temel bir rol oynamaktadır. Afganistan ticaretinin ve sanayisinin gelişmesinde tarım büyük önem arz etmektedir.³⁵

Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın devreye girerek Birleşmiş Milletler'in geliştirici projelerden destek alınması, ekili arazilerde teknoloji kullanımıyla hasılat düzeyinin artırılması tarım adına önemli adımlar olarak atılmalıdır. Bununla birlikte geleneksel tarımın yönü makineleşme yönüne çevrilmeli ve teknolojiyle gelişmiş tarım yapılmalıdır.³⁶

Ülke tarımı, büyüyen nüfus için yeterli yiyecek sağlama potansiyeline sahip olmakla birlikte ekonomik ve sosyal kalkınmaya yardımcı olabilecek kapasitededir. Tarımsal gelişim için gerekli koşulların sağlanması durumunda ülke, gıda ihtiyaçları açısından kendi kendine yeterli olacaktır. Tarımsal ve hayvansal üretimiyle ilgili iyileştirmeler yapılarak tarım ve hayvancılık sektörü geliştirildiğinde nüfusun önemli bir bölümünün gelir düzeyinin artacağı öngörülmektedir. Tarım ve hayvancılığın gelişmesi sanayinin gelişmesini de destekleyecek bir ilerlemedir. Bu bağlamda ülke, ekonomik anlamda rahat bir nefes alarak büyüme odaklı politikalar geliştirme yoluna

³³ Fazludin (2008). ss.45-46.

³⁴ Ahmadi, J. M. (2005). "Tarımın Afganistan Ekonomisindeki Önemi", **Karna, Mesleki Bilimsel Ziraat Dergisi**, ss.36-37.

³⁵ Panjşırı, M. (2005). "Tarımın Büyümesi ve Gelişimi", **Karna, Mesleki Bilimsel Ziraat Dergisi**, ss.36-37.

³⁶ Ahmadi (2005). ss.36-37.

gidebilecektir.³⁷ Nitekim halk için en büyük geçim kaynağı olan tarım, ülke ekonomisinin bel kemiğidir. Ülkenin çoğu ili, iki ve üç mevsim mahsulleri için elverişlidir. Dolayısıyla iklim avantajı, çiftçilerin geçim kaynakları olan tarımı geliştirmeye ayrıca ekonomik büyümeye destek sağlamaktadır. Ancak tarımın desteklenmesi ülkenin iç politikalarıyla yetersiz kalacağı için uluslararası toplumlar tarafından aktif katılım ve destek verilmesi önem arz etmektedir.³⁸

Ticaret ve hizmet sektörü gibi diğer sektörlerin yanı sıra tarım Afganistan ekonomisinde kilit bir rol üstlenmektedir. Gayri safi yurtiçi hasılanın çoğunu, tarımsal gelir oluşturmaktadır. Ancak ülkenin uzun süren savaşlarla meşgul olması ekonomik kalkınmaya fırsat bulamaması, dört yıl aralıksız süren kuraklık tarım sektörünü yavaşlatmış hatta gerilemesine yol açmıştır. Ülke temel ihtiyaçlarını karşılamak için yurt dışından tarımsal ürün ithal eder duruma gelmiştir. Arazilerin sadece %12'si ekilebilir durumdadır ve bu %12'lik arazinin yalnızca yarısında aktif tarım yapılabilmektedir. Olumsuz koşullara rağmen tarımsal ürünler, gayri safi milli hasılaya yıllık %52 oranında katkı sağlamaktadır. Ülke ekonomisine katkı sağlayan tarımsal ürünler; buğday, arpa, pamuk, taze meyveler, kuru yemiş olarak sıralanırken; hayvancılık sektöründe de deri, yün ve yün kullanılarak dokunan el dokuma halılar katkı sağlamaktadır.

Tarım sektörünün katma değeri 2005 yılında 1.646,88 milyon dolara ulaşmıştır. Bu gelir GSYH içerisinde tarımın payının %38,2'lik bir orana sahip olduğu anlamına gelmektedir Tahıl ürünlerinin hasılatı 3,4 milyon tondan 5,3 milyon tona; buğday hasılatı 2,4 milyon tondan 4,3 milyon tona ulaşmıştır. Tarımda görülen artış, yeşillik, meyveler, hayvancılık gibi sektörlerle de artış olarak yansımıştır.³⁹

2.3. Tarım Endüstrisinin Mevcut Kapasitesi

Afganistan'da güçlü ve sürdürülebilir bir tarım endüstrisinin oluşturulması, diğer endüstri kollarının da gelişmesini sağlayarak, Afganistan ekonomisinin de büyümesine ve gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Afganistan'da mevcut

³⁷ Saboori, A. R. (2007). *Tarımsal Yeteneklerimiz*, 1.Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Yayınları, ss.36-38.

³⁸ Ghafor, A. (2007). *Tarımsal Hareket*, 1.Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Yayınları, ss.32-35.

³⁹ Afganistan Genel İstatistik Kurumu (2005). *GSYİH Rakamlarına İlişkin Ulusal Bilgi İşlem Raporu*, ss.36-38.

tarımsal ürün üretim kapasitesi, artan nüfusu beslemek için yeterli olmasına karşın ülkede halen aktif tarım yapılmadığı görülmektedir. Afganistan'ın ivedilikle tarımsal yeteneklerini kullanmak için doğru tarımsal strateji ve politikaları uygulamaya geçmesi gerekmektedir.⁴⁰

Ülke genelinde tarım kapsamında değerlendirilebilecek mevcut şartlar şu şekildedir:⁴¹

- 7.9 milyon hektar (%12) ekilebilir arazi,
- 30 milyon hektar (%46) otlaklık arazi,
- 1.3 milyon hektar (%3) ormanlık arazi,
- 75 milyar metre küp su kaynağı,
- Bölgeye göre değişen iklim tipi,
- Biyolojik çeşitlilik, vahşi hayat,
- 2 milyon çiftçi ailesi,
- 21 milyon hayvan,
- 12 milyon kuş,
- Tarımsal ekim için uygun coğrafi konum,
- Bölgesel olarak ve dünya pazarlarında tarımsal ürünlere olan talebin artması,
- Uluslararası toplumların gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkelere destek ve yardımda bulunması,
- Düzenli bir tarım planının varlığı.

2.4. Tarım Endüstrisinin Afganistan Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Tarımın Afganistan ekonomisi üzerinde yarattığı önemli etkiler bulunmaktadır. Bu etkiler aşağıda açıklanmaktadır.

⁴⁰ Ghafor, A. (2007). **Tarımsal Hareket**, 1.Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Yayınları, ss.68-72.

⁴¹ Fazludin (2008). ss.45-46.

1- Üretime Yardım

- A- Tarım, gıda üretiminde temel bir faktördür. Araziden alınan faydayı, ürün miktarını ve kalitesini arttırır. Tarımın sağladığı bu tür etkenler, işçi etkinliğini arttırmada ilk adımdır.
- B- Tarım, sanayiye hammadde tedarik edilmesini sağlar.
- C- Tarım sanayi sektöründe iş gücü kapasitesinin artırılmasını mümkün kılar.

2- Pazarlamaya Yardım

- A- Tarımsal üretim ajanları (gübre, tarımsal makineleri, tarım ilaçları ...)
- B- Tarım dışı ürün tüketimi ve işlenmesi
- C- Ulaşım ve diğer hizmetler

3- Sermaye Oluşumuna Yardım

- A- Tarıma gerçek sermaye yaratır (Sulama sistemi..)
- B- Tarım para sermayesi yaratır (Vergiler. Fiyat. Kiralama...)
- C- Tarım, istihdam alanı yaratır

4- Ticaret Denge Oluşumuna Yardım

- A- Tarım ürünleri ihracatı yaparak ülkeye döviz girişi sağlar
- B- Tarım, ihracat yoluyla ticaret dengesini oluşturur.⁴²

2.4.1. İstihdam ve Sermaye Üzerindeki Etkileri

Tarım endüstrisinin istihdam ve sermaye üzerindeki etkileri; istihdam alanında tarımın rolü ve tarımın sermaye oluşumundaki rolü olmak üzere iki başlık altında açıklanmaktadır.

⁴² Kuznets, S. (1959). *Ekonomik Büyüme Konusunda Altı Ders*, 3. Baskı, New York, ss.45-48.

2.4.1.1. İstihdam Alanında Tarımın Rolü

Mevcut durumda, nüfusun %80'i doğrudan veya dolaylı tarım sektörü üzerinden geçimini sağlamaktadır. Ülke genelinde çiftçilik yapan insanların sayısının 12,1 milyon olduğu tahmin edilmektedir. 2002 yılında ülkenin iş gücü nüfusu, 10 milyon olarak tahmin edilmektedir. Nüfusun %70'i tarım sektöründe, %15'i sanayide ve %15'i hizmet sektöründe çalışmaktadır. Tarım endüstrisinde insan kaynaklarının işe alımlardaki rolü, tarım endüstrisinin gelişmesine ve endüstrisi dışındaki fırsatlarla yakından ilgilidir. Ulusal ekonomi geliştikçe, tarımsal işlem endüstrisi de hızla gelişme gösterecektir. Bu da hizmet ve sanayi geliştirirken, bu alanlarda da istihdam fırsatlarını arttıracaktır.⁴³

Gelişmiş ülkelerde tarım endüstrisinin istihdam alanı yaratma kapasitesi, nüfusun hızlı gelişmemesinden ötürü sanayi ve hizmet sektörünün altındadır. Afganistan'da, sanayi ve hizmet sektörünün sınırlı olması, tarım sektörünün istihdam yaratma kapasitesini artırmaktadır. Ancak kırsal nüfusun büyüme hızının fazla olması, teknoloji kullanılmaması ve geleneksel tarımın yaygınlığı, tarım sektörü dışında iş fırsatlarının sınırlı olması, tarım ürünlerinin ucuz olması, standart sulama ağların sınırlı olması, tarımı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumda kırsal kesimde işsizlerin sayısı artmaktadır. Gençlerin kırsal alanlardan şehirlere göçleri artış göstermektedir. Dolayısıyla tarımın yapılmasına engel teşkil eden faktörlerin ortadan kaldırılması, teknolojinin imkânlarından yararlanarak modern yöntemlerle tarım uygulamasının gerçekleşmesi ülkedeki birçok sorunu azaltabilecek etki oluşturabilir hatta sorunlara kesin bir çözüm sağlayabilir. Tarımın geliştirilmesine yönelik uygulamalar şu şekilde sıralanabilir:⁴⁴

- Tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştırılmasında insan kaynakları yoğun kullanılmalı,
- Tarım dışı alanlarda iş fırsatları yaratılmalı,
- Köylü haklın geçimlerini sağlaması için kolaylıklar yaratılmalı,
- Tarım ve kırsal sanayiler geliştirilmeli,

⁴³ Tarım & Sulama Bakanlığı (2007). **Afganistan Geliştirici Politika ve Stratejisi**, 1. Baskı, Kabil: Tarım ve Sulama Bakanlığı Yayınları, s.50.

⁴⁴ Saboori, A.R.(2007). **Tarımsal Yeteneklerimiz**, 1.Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Yayınları, ss.45-48.

- Arazi reformu ile insanlara toprak dağıtımı yapılmalı,
- Su kaynakları etkin bir şekilde kullanılmalı,
- Bayır ve bakir araziler kullanışlı hale getirilmelidir.

2.4.1.2. Tarımın Sermaye Oluşumundaki Rolü

Hükümet, tarım sektörünün varlıkları ve gelirleri üzerinden vergi toplayarak tarımsal gelirlerin belli bir yüzdesini toplamaktadır. Vergiden toplanmış yüzdeyi, alt yapı, sanayi ve kırsal destek tesisleri gibi sektörler için gider kalemi olarak ayırmaktadır.

Tarımsal ürün hasılatının artışı, ürünlerin fiyatının düşmesini sağlar. Gelişmekte olan ülkelerde gelirin büyük kısmı gıda ihtiyaçlarını karşılamaya ayrıldığı için tarımsal ürünlerin fiyatının düşmesi, ailelerin tasarruf yapmasını mümkün kılar hatta tasarruf edilen miktar diğer üretim sektörlerinde yatırım olarak kullanır.

Tarım sektörü tasarruflarını sektörün içinde veya tarım sektörünün dışında yatırım olarak değerlendirme imkanı elde eden çiftçilerin tarıma bağımlılıkları azalır.⁴⁵

2.4.2. Ticaret Üzerindeki Etkileri

Tarım, sanayi, ticaret ve hizmet gibi sektörlerle birlikte Afganistan ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Tarihinde yaşanan iç savaşlar, işgaller, kuraklık gibi olumsuz birçok olaya rağmen tarımla geçimini sürdüren ülke, temel gıda ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalınca ithalata yönelmiştir. Afganistan topraklarının 7,9 milyon hektarı ekilebilir araziden oluşmasından rağmen bu toprakların yalnızca %50'si tarımda ekili arazi olarak kullanılmaktadır. Ekili arazilerde yetiştirilen tarım ürünleri; buğday, mısır, pirinç, pamuk, taze ve kuru meyvelerdir.⁴⁶

2002-2007 dönemleri arasında Afganistan ithalat oranı %95; ihracat oranı ise %5'lerdedir. Zamanla yaşanan gelişmeler tarım sektörünün ülkenin iç ve dış ticaretinde büyük bir paya sahip olmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler ticaretle uğraşların dikkatini

⁴⁵ Fazludin, (2008). ss.64-65.

⁴⁶ Afganistan Ticaret Odası (2007). ss.60-61.

çekmiş ve tüccarların çoğunluğu tarım ürünlerinin alım satımı ile uğraşmaya başlamıştır. Afganistan, Merkez İstatistik Kurumunun rakamlarına göre, 2007 yılının birinci, ikinci ve üçüncü çeyrek ihracatları, 2006 yılına göre %13, %11 ve %19,6 artış göstermiştir. Afganistan ihracatı, 2006 yılında 272 milyon dolarken 2007 yılının ilk 9 ayı içerisinde 363 milyon dolara ulaşmıştır. İhracat yapılan ülkeler yoğunlukla Hindistan, Çin, Pakistan, Türkiye, Arap Birliği, Danimarka, Finlandiya ve İngiltere gibi Avrupa ülkeleri ve ABD'dir.⁴⁷

2.4.3. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Üzerindeki Etkileri

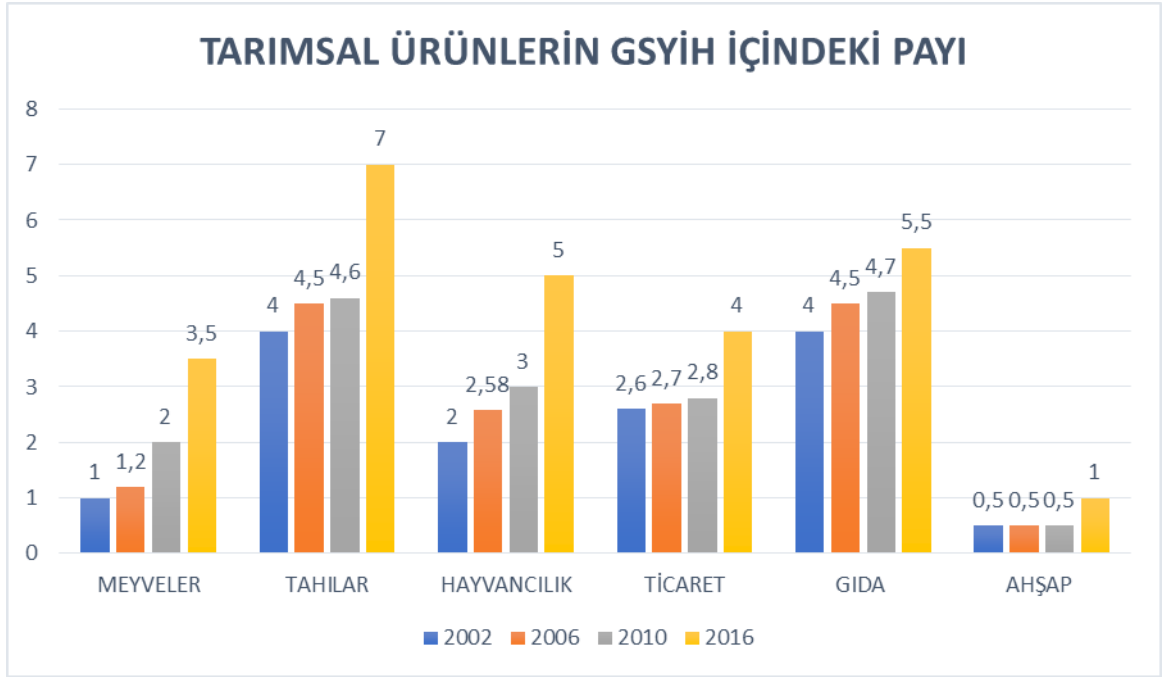
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'ya 2002 yılında tarımdan %53, sanayiden %28,5, hizmet sektöründen %18,5 oranında katkı sağlanmıştır. Tablo 2.1'de 2002-2006-2010 ve 2016 yıl içindeki GSYH'de tarımsal ürünlerin toplam değeri gösterilmektedir. Tablo 2.1'de de görüldüğü gibi ülkedeki tarımsal ürünlerin üretim ve satış süreci sürekli artış göstermiştir. 2002 yılında toplam tarım ürünüde sağlanan verim, dolar karşılığı 1.715,78 milyon dolarken bu oran, 2010 yılında 2.624,01 milyon dolara ulaşmıştır. Sekiz yıl içerisinde 901.137 milyon dolarlık bir büyüme göstermiştir.

Tablo 2.1
Tarımsal Ürünlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Payı (ABD Milyon Doları Cinsinden)

No	Ürün Adı	2002	2006	2010	2016
1	Meyveler	77.17	87.04	94.43	97,58
2	Tahıllar	896.98	1042.22	1067.4	1309.65
3	Hayvancılık	146.17	216.12	256.7	253.32
4	Toplam ve Perakende Ticaret	230.62	248.03	284.65	330.4
5	Yiyecek ve İçecek Ürünleri	353.69	358.83	619.08	621.16
6	Odun ve Odunsal Ürünler	0.37	0.47	1.16	1.16
Toplamı		1705	1952.71	2323.42	2613.27

Kaynak: Afganistan Genel İstatistik Kurumu, GSYİH Rakamlarına İlişkin Ulusal Bilgi İşlem Raporu, 2016.

⁴⁷ Afgan İhracat Geliştirme Ajansı Dergisi (2008). Afganistan İhracat Artış Grafiği, 1. Baskı, Kabil, s.36.

Grafik 2.1: Tarımsal Ürünlerin GSYİH Payının Grafiği

Kaynak: Afganistan Genel İstatistik Kurumu, GSYİH Rakamlarına İlişkin Ulusal Bilgi İşlem Raporu, 2016.

2.4.4. Sanayi Üzerindeki Etkileri

Tarım, endüstri için hammadde sağlayan önemli bir sektördür. Endüstri ise tarımsal hammaddeler için satış marketleri oluşturan bir alandır. Tarım, temel gıda maddelerinin üretilmesini sağlarken, endüstri de tarım için makineler ve teknik cihazlar gibi teknik donanım sağlamaktadır. Tarım, endüstri için iç gücü sağlarken sanayi de tarım ürünlerinin değerini yükseltir.⁴⁸ Dolayısıyla tarım ve endüstri birbirlerini destekleyerek ilerleyen ve gelişen sektörlerdir.

2.5. Tarımsal Ürünlerin Kullanımı

Afganistan tarımsal arazisi fazla olan bir ülkedir. Tarım, halkın ekonomik ve sosyal yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Afganistan'da bazı el sanayileri ve makine endüstrisi, istihdam, yoksulluğun azalması, Gıda güvenliği sağlaması ve insanların geçim kaynağı tarımla ilişkilidir. Uyuşturucu ticaretine karşı mücadele ve

⁴⁸ Aryobi, H. G. (2007). *İktisat Esasları*, 2. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, s.27.

yerine eşdeğer ürün ekme tarımla ilişkilidir. Tabi ki uyuşturucu ekimi, Son savaşların zararları, tarımı Afganistan halkının ihtiyaçlarını karşılamasına engel olmuştur. Savaş yıllarında tarımın büyüme ve gelişme eksikliği, Sulama sistemlerinin ve diğer tarımsal altyapının yok olması, çiftçilerin ve toprak sahiplerinin şehirlere veya yurtdışına göç etmesine neden oldu.

Ülke sanayisi, özellikle tekstil sanayisi, yağ sanayisi, şeker üretim fabrikaları, çeşitli ekmek üreten büyük devlet fırınları hammadde eksikliğinden ve son yıllar savaş etkisinden kapanmak zorunda kalmıştır. Neticede ülke tarım ürünleri ve sanayi ürünleri alanında ithalci bir ülke haline gelmiştir. Sanayide kullanılan hammaddesinin büyük bir kısmının tarım sektöründen elde edilmesi nedeniyle Afganistan’da Sanayinin gelişmesi ve büyümesi büyük oranda tarıma sektörüne bağlıdır. Bu da tarım endüstrisinin geliştirilmesinin gerekliliğini acil bir ihtiyaç olarak ortaya çıkartmaktadır.⁴⁹

2.6. Tarımsal Kalkınmayı Etkileyen Temel Faktörler

Afganistan’da bitkisel kökenli hammaddeler çok farklı sektörler için hammadde üretmesi nedeniyle tarım ve hayvancılık bu ülke için önemli bir endüstri gelişim kaynağıdır. Mesela; bitkisel ürünler; pamuk, tütün, yağ bazlı bitkiler, tahıllar, yeşillik ve meyveler. Hayvansal ürünler; et, süt, yün ve deri gibi ürünlerdir. Tarım sektörünün avantajı, tarımsal hammaddelerin sürekli yenilenmesidir. Yani; diğer yeraltı madenler gibi sona ermeyen ve sürekli yenilenen bir kaynaktır. Ancak asıl sorun, mahsullerin muson olmasıdır. Sanayi sektörü için tarımsal hammadde miktarı, ülkedeki tarımsal gelişme seviyesi ile ilgilidir. Tarım sektöründe iş yoğunlaşma düzeyi, Tarım arazilerinin büyüklüğü, hayvan sayısı gibi fonksiyonlar Afganistan sanayisi için çok önemlidir. Hatırlatılmak gerekir ki ülkedeki arazi yapısının tarımsal ürünlerin miktarı ve kalitesini üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır.

Afganistan dağlık bir ülke olup topraklarının büyük bir kısmı tarımda kullanılmamaktadır. Sürekli karlı yüksek dağların varlığı su kaynakları açısından büyük öneme sahiptir. Ancak yıl boyunca soğuk hava gibi diğer coğrafi faktörler, özellikle kış mevsiminde ülkenin kabil, Ghazni, Gardez, gibi bazı bölgelerinde soğuk havadan ötürü

⁴⁹ Aryobi, H. G. (2007). *İktisat Esasları*, 2. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, ss.37-38.

tek mevsimlik tarımsal ürün ekilmesine neden olmaktadır. Aynı ilke göz önüne alındığında, bu bölgelerde tarım arazileri ve insan kaynakları yoğun olarak kullanılamamaktadır. Diğer taraftan Kandahar, Hilmand ve birçok doğu vilayeti gibi Tropikal bölgelerde tüm yıl boyunca üç farklı mahsul türü ekimi yapılabilmektedir.⁵⁰

Ülkenin birçok yerinde sulanan toprakların %26 (3 milyon hektar) yağmur suyu ile beslenen arazilerin %40 (3,5 milyon hektar) sırayla ekilir ve geri kalanlar ise boшта kalmaktadır. Genellikle ülkenin genelinde yaklaşık 7,9 milyon hektar alan yani %12 oranındaki ekilebilir arazi alanı bulunmaktadır. Ekilebilen bu arazilerin 5,3 milyon hektarı sulanabilir arazidir. Ancak, su kıtlığı nedeniyle sadece 2,6 milyon hektar alan sulanabilmektedir. Afganistan'da yaşanan su kıtlığı çoğu alanda düzenli sulama sisteminin bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Yukarıda açıklanan tüm faktörler, tarımsal ürünlerin niceliksel ve niteliksel olarak etkileyerek, Afgan gıda endüstrisinin gelişmesini ve büyümesini engellemektedir. Günümüzde tarım ürünleri yalnızca Afgan toplumunun temel ihtiyaçlarını karşılamada değil, aynı zamanda Afgan sanayisinin gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır. Eğer Afganistan'da düzenli bir sulama sistemi kurulur ve Kodifiye edilmiş tohumlar, kimyasal gübreler, böcek ilaçları ve bitki ilaçları düzenli kullanılırsa, hafif sanayi ve gıda endüstrilerinin hızla gelişmesine ve büyümesine önemli katkılar sağlar. Bu da ülkenin gıdaya ve bazı endüstriyel üretime bağımlılıktan kurtulmasını sağlayacaktır.⁵¹

2.7. Gıda Güvenliği

Bitkisel kökenli gıdaların çoğu ülkenizde mevsimlidir. Yani, yılda kısa bir süre için çok ucuzdur ve daha sonra kıt ya da hiç bulunmaz ve fiyatı çok yüksek olur. Eğer bu malzemeler için modern fabrikalar kurulursa, modern teknoloji ve kimyasal hijyen yöntemler kullanıyorsa depolama, transfer, üretimi sistematik bir şekilde yapılırsa, yerel, ulusal ve uluslararası pazarlara zamanında ulaştırılırsa yıl boyunca müşteriler makul bir şekilde uygun fiyattan satın alma fırsatına sahip olur. Teknik ve

⁵⁰ Khan, M. J. (2007). *Kırsal Kalkınma Planlaması Görüş ve Yöntemleri*, 1. Baskı, Kabil: Pajwak Yayınları, ss.74-75.

⁵¹ Yadegari, M. A. (2008) ss.41-42.

gıda fabrikalarının rolü, ince ve bozulabilir hammaddeleri çiftçiler için daha lezzetli besinler haline getirilmesidir. Örneğin; sütün yoğurt ve peynire dönüştürülmesi.

Gıda endüstrisinin ekonomik rolü ülke içinde sermaye dolaşımını sağlamak, hammaddelerin besin değerini yükseltmek, iş ve istihdam fırsatları yaratmak ve uyuşturucu ekimine rasyonel bir şekilde mücadele etmek olarak açıklanabilir. Tüketicilerin talebi pazarda ambalaj malzemelerine, depolara, soğuk odalara olan ihtiyacı arttırır. Tarımda geleneksel sistemden vazgeçerek, sanayileşmiş tarıma geçilmesi halinde tarım sektöründe hayvansal ve tarımsal ürünlerin üretim miktarları artacaktır. Böylece pazarda ürünlere olan talebi arttırarak, sektördeki gelirlerin artışına yol açacaktır. Bu da tarım sektöründe üretim yapan çiftçiler için teşvik edici olacaktır. Tarım sektörünün modernleşmesi ile birlikte modern tarım ve hayvan çiftlikleri kurularak, bu sektörde üretim yönetimi sistematikleşerek, sektördeki hastalıkların kontrolü sağlanacaktır. Tarım sektöründeki bu modernleşme ile birlikte yatırım, pazarlama, bankadan kredi alma sistemi ve profesyonel personelin eğitimi gibi konularda da yeni gelişmeler yaşanarak, Afganistan'ın ekonomisinde olumlu gelişmeler ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal ürünlerin çoğu kırsal nüfus tarafından üretilmektedir. Kırsal nüfus, nüfusun yoğun olduğu kentsel bölgelerin temel gıda ihtiyaçlarını tarım için ayrılan topraklarda karşılamaya çalışmaktadır. Tüketici popülasyonu büyüdükçe gıda talebi artmaktadır. Ayrıca tüketici gelirinin artmasıyla da gıda talebi artmaktadır. Dolayısıyla bu koşullar tarım sektörünün önemini daha fazla artırmaktadır. Bu bağlamda artan ihtiyacın karşılanması için tarımın düzenli ve sistematik bir şekilde devam etmesi gerekmektedir. Tarım ürünlerine duyulan gereksinimin yakın gelecekte artacağı göz önünde bulundurulacak olursa, gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri gıda olacaktır. Bu durumda, tarımsal ürün üreticilerinin rolü ve önemi daha da belirginleşecektir.⁵²

Ülke ekonomisi çoğunlukla tarımdaki kırsal kalkınma ile ilgilidir. Tarım ise köylerdeki insanlar için önemli bir gelir kaynağıdır. Az gelişmiş ve yerli tarım, ülkede ekonomik yoksulluğa ve gıda güvensizliğine neden olur. Bundan dolayı ülkeler, mevcut

⁵² Khan, M. J. (2007). ss.36-37.

finansman kaynaklarını ulusal kalkınma projelerinde tüketilmek yerine özellikle komşu ülkelerden gıda güvensizlik eksikliğini gidermek için harcamayı uygun bulmaktadırlar. Gıda güvenliği ile iş gücü verimliliği, çiftçi gelirlerini ve tarımsal üretim miktarını arttırmaktadır. Gerekli gıda güvenliğini sağlamak için tarım ekimini artırmak, ambalajlama sistemlerini etkin kullanmak, soğuk hava depolarından yararlanmak, yurt içi ve yurt dışı market araştırmaları yapmak, taşımacılık sistemini geliştirmesi gerekmektedir. Sıralanan gelişmelerin kaydedilmesi durumunda tarım ürünleri mevcut düşük kaliteden ticari ürün kalitesine yükselerek, uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek seviyeye ulaşacaktır.

Afganistan'da yeni gıda güvenliğini sağlamak için hasattan önce ve sonra gıdaların zarar görmemesi için gereken tedbirleri alınmalı, yeni depo inşaatı, siloların geliştirilmesi ve yaygın teknolojinin kullanılmasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda ülkenin kendisi depolama, üretme ve ürün kalitesini kontrol etme kapasitesine sahip olmalıdır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Gıda Programı (WFP)'nın raporuna göre insanların yaklaşık %35'i günde 2.100 kaloriden daha az tüketmektedir. Bu rakam komşu ülkelere göre %40'tan azdır. Hükümet gıda güvenliği konusunda güçlü ve net bir politikaya sahip olmalıdır.⁵³

⁵³ Gulistany, A. H. (2006). **Gıda Endüstrisinin Ekonomik Önemi**, 1. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, ss.17-20.

3. AFGANİSTAN VE BÖLGE ÜLKELERİ ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

Afganistan ve bölge ülkeleri arasındaki ticari ilişkiler kapsamında Hindistan ve Afganistan, Pakistan ve Afganistan, İran ve Afganistan arasındaki ticari ilişkiler incelenmektedir.

3.1. Hindistan ve Afganistan Arasındaki Ticari İlişkiler

Hindistan ve Afganistan arasındaki ticari ilişkileri ithalat ve ihracat çerçevesinde incelenmektedir.

İthalat Durumu

Afganistan günümüzde ihtiyaçlarının %95'ini ithal ederek karşılamaktadır. Afganistan en fazla ithalatı Hindistan'dan yapmaktadır. Afganistan, Hindistan'dan sırasıyla şeker, bitkisel yağ ve çay ithal etmektedir. Görüldüğü üzere Afganistan'da üretilebilecek bu ürünler dahi Hindistan'dan ithal edilmektedir.

Tablo 3.1, Afganistan'ın 2007 yılı itibarıyla Hindistan'dan en fazla yıllık 46.500 ton şeker ithal ettiğini göstermektedir. Afganistan'ın şekere ödediği bedel ise toplam 10,2 milyon dolara ulaşmıştır. Şayet, Afganistan Baglan'da atıl durumdaki şeker fabrikasını yeniden canlandırılıp, faaliyete geçirebilirse, şeker ihtiyacını karşılayabilecek ve yeni istihdam olanaklarını kolaylıkla sağlayabilecektir. Bu da kavak ve şeker pancarına olan ihyacı artıracığı gibi çiftçilerin de bu ürünlere yönelmelerini sağlayacaktır.⁵⁴

⁵⁴ Afganistan Ticaret Odası (2007). *Ülkelere Göre İhracat ve İhracat İstatistikleri Raporu*, ss.23-25.

⁵⁴ Afganistan Ticaret Odası (2007). ss.30-32.

Tablo 3.1
2007 Yılında Hindistan'dan Yapılan Tarımsal İthalat

Sıra	Ürün adı	Bin Ton	Milyon Dolar
1	Şeker	46.5	10.2
2	Çay	3.2	3.4
3	Bitkisel Yağlar	0.9	0.7
	Toplam	50.6	14.3

Kaynak: Afganistan Ticaret Odası (2007). *Ülkelere Göre İhracat ve İhracat İstatistikleri Raporu*, ss.23-25.

İhracat Durumu

Afganistan Hindistan'a daha çok tarımsal ürünler üzerine sadece %5 oranında bir ihracat gerçekleştirmektedir. Afganistan'ın ihracata konu tarımsal ürünleri arasında deri, halı, kuru yemiş, tıbbi bitkiler, kimyon, pamuk ve taze meyveler yer almaktadır. Tablo 3.2'de görüldüğü üzere dış pazarlarda bu yöresel ürünlere yönelik aşırı bir talep mevcuttur.⁵⁵

Tablo 3.2
2007 Yılında Hindistan'a Yapılan İhracat

Sıra	Ürün adı	Bin Ton	Milyon Dolar
1	Pamuk	0.93	1.17
2	Deri Çeşitleri	335.81 Bin Cilt	1.6
3	Tıbbi Bitkiler	8.02	7
4	Taze Meyveler	5.32	2.18
5	Kuru Yemiş	11.8	20.25
6	El Dokuma Halı Çeşitleri	185.4 bin metre kare	20.4
	Toplam		52.6

Kaynak: Afganistan Ticaret Odası (2007). *Ülkelere Göre İhracat ve İhracat İstatistikleri Raporu*, ss.30-32.

⁵⁵ Afganistan Ticaret Odası (2007). ss.30-32.

3.2. Pakistan ve Afganistan Arasındaki Ticari İlişkiler

Pakistan ve Afganistan arasındaki ticari ilişkileri ithalat ve ihracat çerçevesinde incelenmektedir.

İthalat Durumu

Afganistan günümüzde tarımsal ihtiyaçlarının çoğunu ithalat yoluyla sağlamaktadır. Pakistan'dan ithal edilen temel ürünleri arasında buğday, yağ, kimyasal gübre, şeker ve çay gelmektedir. Bu ürünlerin ithalatı ile Pakistan'a yıllık ortalama 49,6 milyon dolar ödenmektedir.

Devletin tarım sektörünü desteklemesi ve güçlendirmesi durumunda, yurtiçi üretimin artacağı, tarımsal ürün ithalatının azalacağı, ülkenin ticaret dengesinin güçleneceği ve en önemlisi ülkenin ulusal ekonomisinin güçleneceği öngörülmektedir. Ülkenin en çok ithal edilen temel ürünleri arasında buğday en başta gelmektedir. Pakistan'dan yıllık ortalama 207,9 bin ton Buğday ithal edilmekte ve karşılığında 28,5 milyon dolar ödenmektedir. Oysa Afganistan yerli tahıl ihtiyacından daha fazlasını üretme potansiyeline sahip bir ülkedir. Ancak kuraklık, tarımsal altyapıların imhası ve hükümet yetkililerinin tarımsal ürünlerin üretimine ilişkin yanlış politikaları ülkede tahıl kıtlığına neden olmuştur.⁵⁶

Tablo 3.3
2007 Yılında Pakistan'dan Yapılan Tarımsal İthalat

Sıra	Ürün Adı	Bin Ton	Milyon Dolar
1	Kimyasal Gübre	41.3	3.3
2	Buğday	207.9	28,5
3	Şeker	4.25	0.9
4	Çay	0.84	0.96
5	Bitkisel Yağlar	128.3	16.1
	Toplam		49.76

Kaynak: Afganistan Ticaret Odası (2007). *Ülkelere Göre İhracat ve İhracat İstatistikleri Raporu*, ss.37-39.

⁵⁶ Afganistan Ticaret Odası (2007). ss.37-39

İhracat Durumu

Daha önce ifade edildiği üzere Afganistan, Pakistan'a sadece %5 oranında bir ihracat gerçekleştirmektedir. Bu karşın ihtiyacının %95'ini ise Pakistan'dan ithal etmektedir. Pakistan'a yapılan ihracatın çoğu tarımsal ve hayvansal ürünler ile el sanatı ürünleri oluşturmaktadır. 2007 yılı itibariyle bu ürünlerin ihracatından elde edilen gelir yıllık ortalama 173,45 milyon dolar olmuştur.⁵⁷

Tablo 3.4
2007 Yılında Pakistan'a Yapılan İhracat

Sıra	Ürün Adı	Bin Ton	Milyon Dolar
1	Pamuk	0.67	0.69
2	Yün	0.54	0.39
3	Deri Çeşitleri	842.48 Bin Cilt	5.59
4	Karakul Derisi	242.73 Bin Cilt	1.78
5	Bağırsak	0.84	0.1
6	Kabuklu Tahıllar	0.53	0.43
7	Tıbbi Bitkiler Ve Kimyan	10.34	9
8	Taze Meyveler	8.47	3.81
9	Kuru Yemiş	19.41	31.45
10	El Dokuma Halı	1331.3 Metre Kare	120.3
	Total		173.45

Kaynak: Afganistan Ticaret Odası (2007). **Ülkelere Göre İhracat ve İhracat İstatistikleri Raporu**, ss.42-44.

3.3. İran ve Afganistan Arasındaki Ticaret İlişkileri

İran ve Afganistan arasındaki ticari ilişkileri ithalat ve ihracat çerçevesinde incelenmektedir.

İthalat Durumu

İran'dan ithal edilen kimyasal gübre, buğday, çay ve bitkisel yağ Afganistan içinde de ekilebilir ve üretilebilir iken sadece 2007 yılında İran'dan yapılan ithalat

⁵⁷ Afganistan Ticaret Odası (2007). ss.42-44.

ortalaması 4,24 milyon dolara ulaşmıştır. Bu noktada Afganistan hükümeti yeni tarımsal politikalar ortaya koyarak, bu politikaları biran önce hayata geçirmesi gerekmektedir.⁵⁸

Tablo 3.5
2007 Yılında İran'dan Yapılan Tarımsal İthalat

Sıra	Ürün Adı	Bin Ton	Milyon Dolar
1	Kimyasal Gübre	0.1	0.03
2	Buğday	0.3	0.02
3	Çay	0.08	0.05
4	Bitkisel Yağ	6.1	4.14
	Toplam		4,24

Kaynak: Afganistan Ticaret Odası (2007). *Ülkelere Göre İhracat ve İhracat İstatistikleri Raporu*, ss.45-47.

İhracatı Durumu

Afganistan'dan İran'a ihraç edilen ürünlerin genelini bitkisel ve hayvansal ürünler ve el sanatı ürünleri oluşturmaktadır. 2007 yılı için bu ürünlerin ihracatından toplam 2,61 milyon dolar kazanç elde edilmiştir.⁵⁹ 2007 yılında İran'a ihraç edilen ürünler ve elde edilen kazanç Tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6
2007 Yılında İran'a Yapılan İhracat

Sıra	Ürün Adı	Bin Ton	Milyon Dolar
1	Yün	0.07	0.26
2	Kabuklu Tahıllar	2.73	1.5
3	Tıbbi Bitkiler	0.37	0.24
4	Kuru Yemiş	0.41	0.61
	Toplam		2.61

Kaynak: Afganistan Ticaret Odası (2007). *Ülkelere Göre İhracat ve İhracat İstatistikleri Raporu*, ss.49-51.

⁵⁸ Afganistan Ticaret Odası, ss.45-47.

⁵⁹ Afganistan Ticaret Odası, ss.49-51.

4. AFGANİSTAN EKONOMİSİNDE TARIMIN ROLÜ: ÖRNEK BİR UYGULAMA

Bu bölümde Afganistan ekonomisinde tarımın rolü örnek bir uygulama yapılarak incelenmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Çalışma Afganistan'ın tek gelir kaynağının tarım olduğu ve bu alanına yönelik iyileştirme çalışmaları yapılması gerektiğinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda Afganistan'ın beş farklı ilinde faaliyet gösteren çiftçiler esas alınmış olup elde edilen bulgular yorumlanıp değerlendirilmiştir.

4.2. Araştırmanın Önemi

Araştırma, çevremizdeki kavramların daha net bir şekilde kavranmasını sağlamak için tutarlı bir faaliyettir. Genel olarak araştırma, bilginin sınırlarını genişletmenin ve geleceğe yeni ufuklar açmanın bir yoludur. Çeşitli şekillerde araştırma yapan kişiye araştırmacı denir. Araştırmacı, bilimsel yöntemlerle çeşitli konular ve kavramlar hakkında yeni bir anlayış kazanmaya çalışan kişidir. Çevresindeki fenomeni daha doğru ve derinlemesine gözlemlemek için çeşitli araçlar kullanır. Araştırmacı, çevresine eleştirel ve titiz bir bakışla bakar ve toplumun sorunlarını çözmek ve en pratik çözümleri sunmakla görevli kişilere güvenilir bilgiler sağlar.⁶⁰

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Bilgi almanın en iyi yolu, program ve uygulanan planlar hakkında geri bildirim almak ve anket programını iyileştirmektir. Bir anketin tasarlanması ve uygulanması, bireylere sorular sorarak belirli bir konu hakkında bilgi toplamak ve ardından sonuçları

⁶⁰ Nawid Barlas, (2010). **Analiz Teorisi**, Darul Selam Yayınları, ss.63-65.

seçilen yanıtlayıcı gruplarından oluşan bir popölasyona genellemek için sistematik bir süreçtir.⁶¹

Bu araştırma tanımlayıcı araştırma yöntemi ile yapılmıştır. Tanımlayıcı araştırma, bir problemle ilgili durumları, geçmiş veya mevcut olayları, kavramları, ilişkileri açıklamaya çalışan bir araştırma modelidir. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anketler 13.09.2020-15.09.2020 tarihleri arasında Afganistan'ın beş farklı ilinde faaliyet gösteren Afgan çiftçilerle gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada kullanılan Anket soruları özgün bir biçimde hazırlanırken, anket evrenini Kabil, Balkh, Herat ve diğer şehirlerin yer aldığı beş il oluşturmaktadır. Anket çalışması bu beş farklı ilden toplam 35 çiftçiye uygulanmıştır. Araştırmanın hata payı %99 güven seviyesine göre %3'tür. Ankette birden fazla şıkkın belirtilmesi durumunda o sorunun tüm yanıtları geçersiz sayılmış ve denek o soruya cevap vermemiş kabul edilmiştir.

4.4. Araştırma Evren ve Örneklemi

Çalışmada Afganistan'ın tek gelir kaynağının tarım olduğu ve bu alanına yönelik iyileştirme çalışmaları yapılması gerektiğinin belirlenmesi için yapılmıştır. Araştırmanın evrenini 13.09.2020-15.09.2020 tarihleri arasında beş farklı ilde faaliyet gösteren 35 Afgan çiftçisi oluşturmaktadır. Evrende bulunan toplam çiftçi sayısına ulaşamadığından dolayı çalışmada örneklem alma yoluna gidilmiştir. Anket çalışmasına katılmayı kabul etmeyen ve çeşitli mazeretlerden ötürü kendilerine ulaşılabilen çiftçiler araştırma kapsamı dışında kalmıştır. Böylelikle araştırmaya katılmayı kabul eden 35 Afgan çiftçisi araştırmanın örneklemi oluşturmuştur.

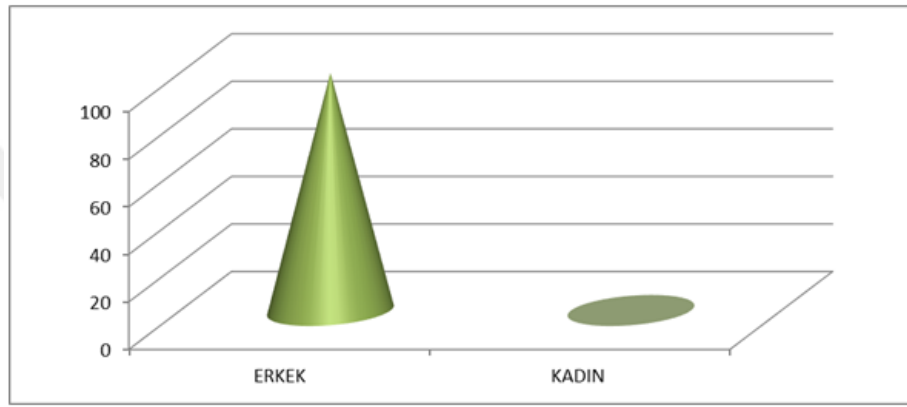
⁶¹ Nawid Barlas, (2010). s.98.

4.5. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular

Aşağıda araştırma sonucunda elde edilen bulgular açıklanmaktadır.

4.5.1. Cinsiyet Durumu

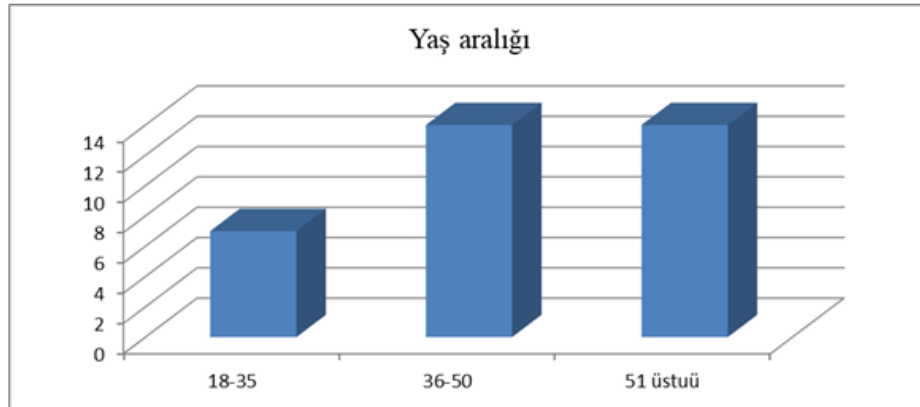
Grafik 4.1 araştırmaya katılan çiftçilerin %100'ü erkek bireylerden oluştuğunu göstermiştir.

Grafik 4.1: Cinsiyet Durumu

4.5.2. Yaş Aralığı

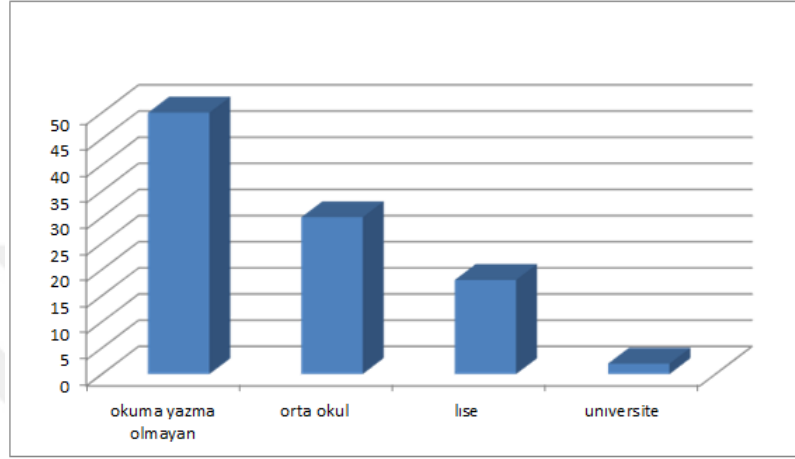
Grafik 4.2'de araştırmaya katılan çiftçilerin %10'unun 18- 35 yaş aralığında, %55'inin 36- 50 yaş aralığında ve %35'inin 51 üstü yaş aralığından oldukları görülmüştür.

Grafik 4.2: Yaş Aralığı

4.5.3. Eğitim Düzeyi

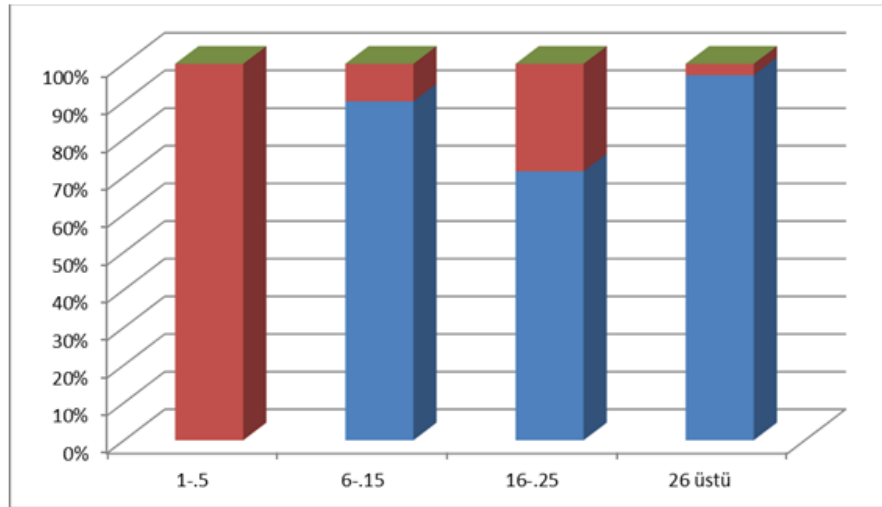
Grafik 4.3 incelendiğinde araştırmaya katılan çiftçilerin %50 okuma yazmasının olmadığı, %35'inin orta okul mezunu, %18'inin lise mezunu ve %2'sinin üniversite mezunu oldukları belirlenmiştir.

Grafik 4.3: Eğitim Durumu

4.5.4. Tarım Alanında Çalışma Süresi

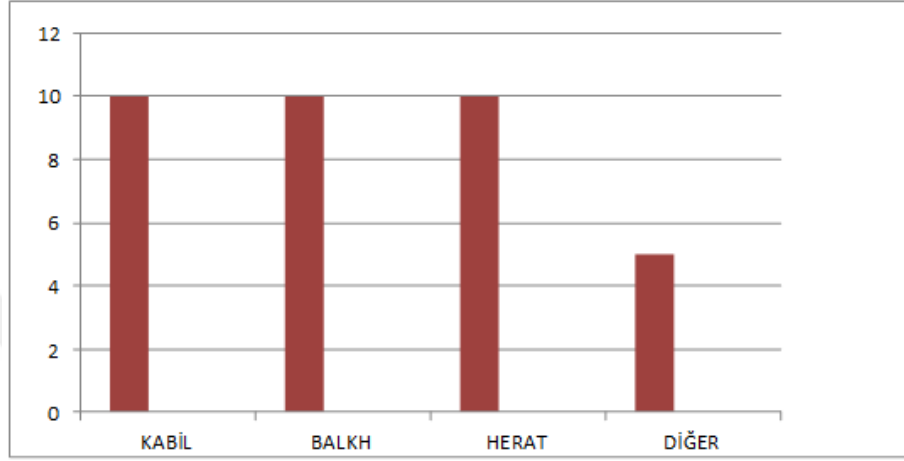
Grafik 4.4'deki bulgular incelendiğinde araştırmaya katılan çiftçilerin %45'inin 26 yıl üstü, %30'unun 16- 25 yıl arasında, %20'sinin 6-15 yıl arasında ve %5'inin 1-5 yıl arasında tarım alanlarında tarımsal faaliyette bulundukları saptanmıştır.

Grafik 4.4: Tarım Alanında Çalışma Süresi

4.5.5. Yaşanılan Şehirler

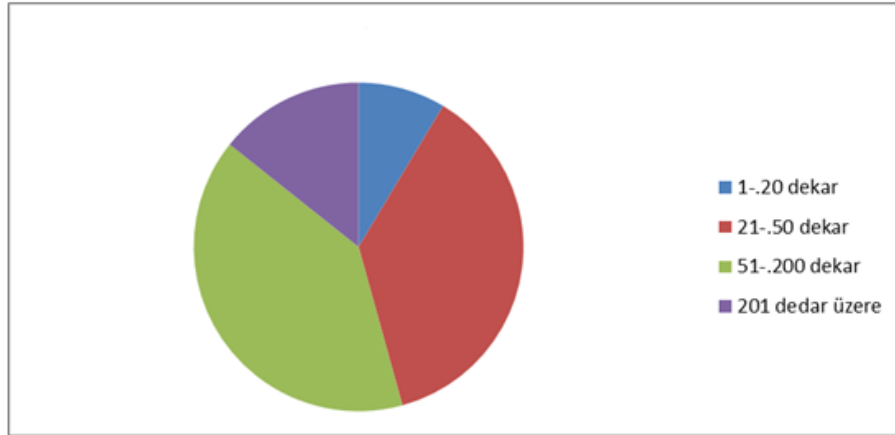
Grafik 4.5’de araştırmaya katılan çiftçilerin %30’unun Kabil şehrinde, %30’unun Balkh şehrinde, %30’unun Herat şehrinde ve %10’un Afganistan’ın diğer şehirlerinde yaşadıkları görülmüştür.

Grafik 4.5: Yaşanılan Şehir

4.5.6. Tarım Arazisi Büyüklüğü

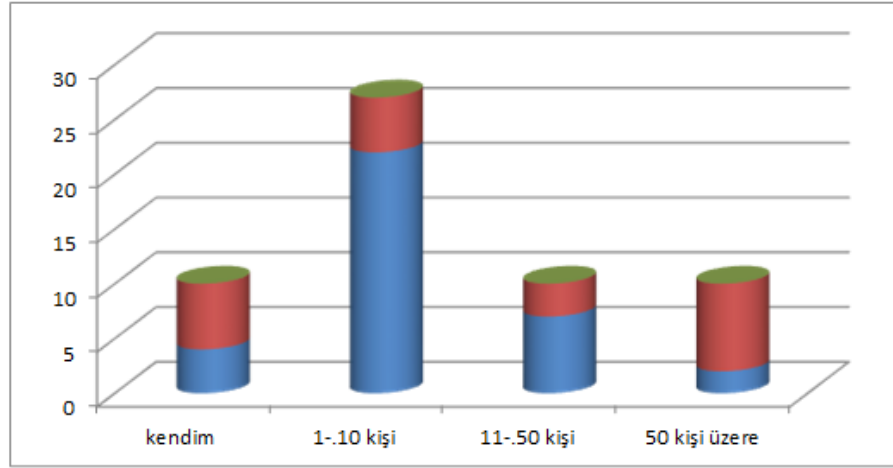
Grafik 4.6’da araştırmaya katılan çiftçilerin %40’ının 51-200 dekar, %30’unun 21-50 dekar, %25’inin 1-50 dekar ve %15’inin 1-20 dekar araziye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Grafik 4.6: Tarım Arazisi Büyüklüğü

4.5.7. Tarımsal İşçi Sayısı

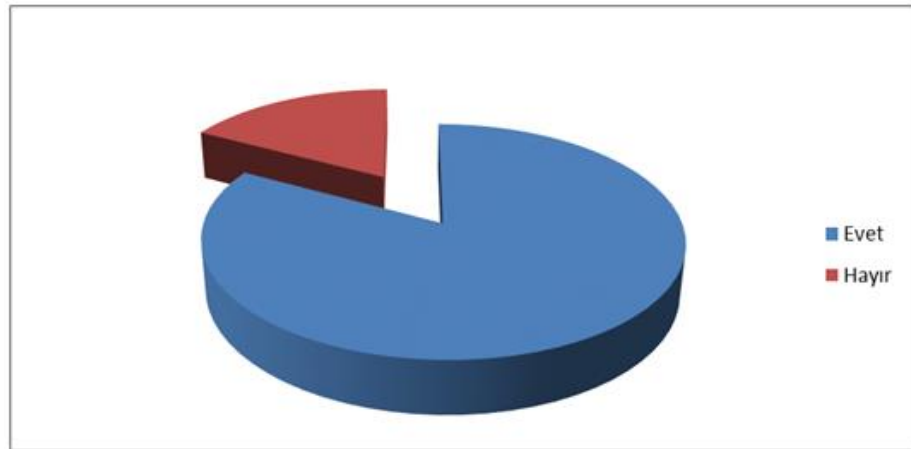
Grafik 4.7’da araştırmaya katılan çiftçilerin arazilerinde %15’inin kendileri, %50’sinin 1-10 kişi, %30’unun 11-50 kişi, %5’nin 50 kişi üzerindeki tarım çalışanı ile faaliyet gösterdikleri belirlenmiştir.

Grafik 4.7: Tarımsal İşçi Sayısı

4.5.8. Tarımsal Üretimde Gübre Kullanımı

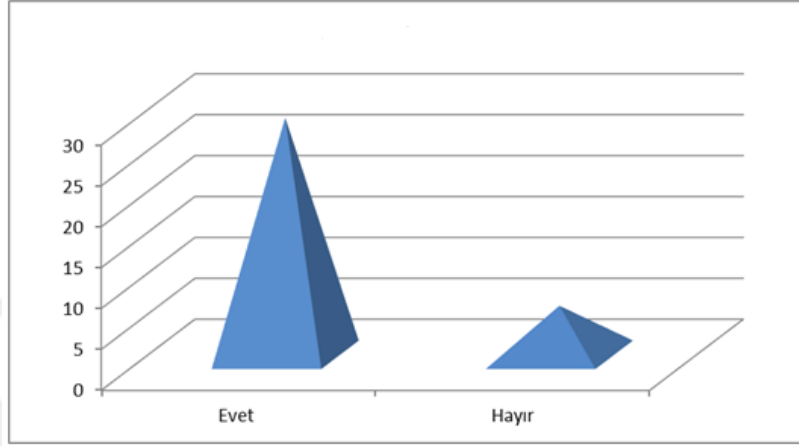
Grafik 4.8’de elde edilen bulgular, araştırmaya katılan çiftçilerin %30’unun gübre kullandığı ancak %70’nin ise tarım arazilerinde gübre kullanmadıkları görülmüştür.

Grafik 4.8: Tarımsal Üretimde Gübre Kullanımı

4.5.9. Gübre Kullanışı İle İlgili Görüş

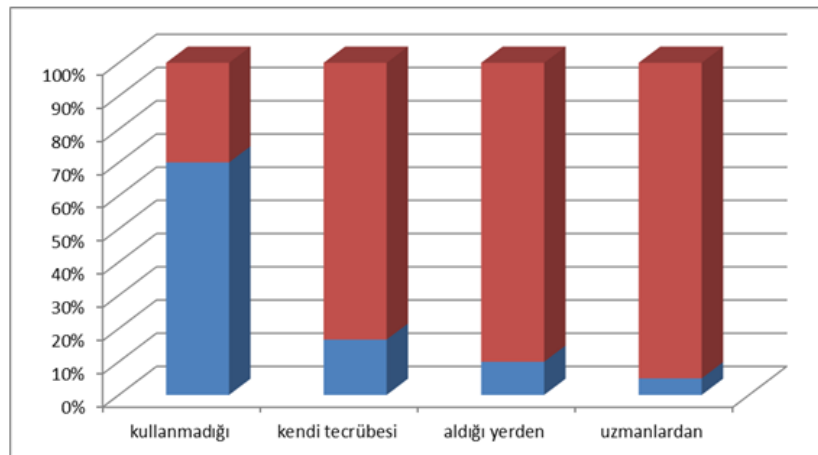
Grafik 4.9 gübre kullanımı konusunda araştırmaya katılan çiftçilerin %70'inin bilgisiz, sadece %30'unun bilgi sahibi olduklarını ortaya koymuştur.

Grafik 4.9: Gübre Kullanışı İle İlgili Görüş

4.5.10. Gübre Uygulama Miktarını ve Zamanı

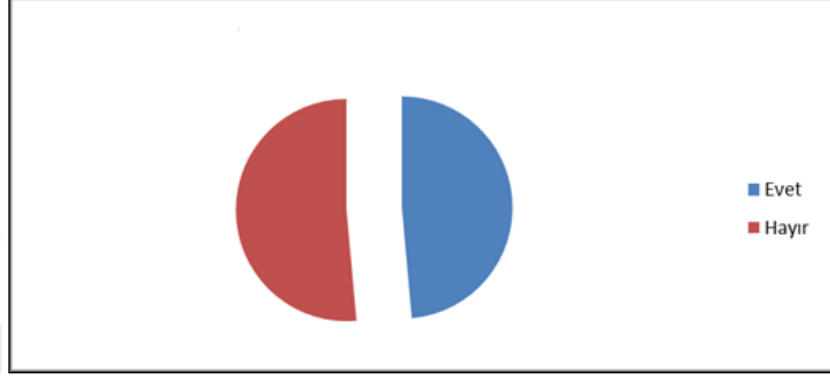
Grafik 4.10 araştırmaya katılan çiftçilerin %70'inin gübre kullanmadığı, %15'inin gübre miktarını ve zamanını kendi tecrübesine göre kullandığı, %10'nun gübre miktarını ve zamanını gübreyi satın aldığı kuruluşun talimatlarına uygun kullandığı, %5 ise gübre kullanım miktarını ve zamanını belirlemede uzmanların görüşlerinden ve bilgisinden faydalandığını göstermiştir.

Grafik 4.10: Gübre Uygulama Miktarını ve Zamanı

4.5.11. Gübre Son Kullanım Tarihinin Kontrolü

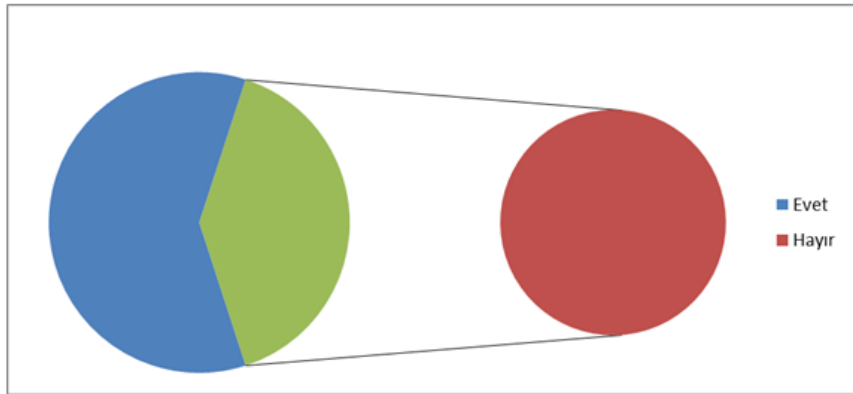
Grafik 4.11 araştırmaya katılan çiftçilerin %60'ının kullandıkları gübrenin son kullanım tarihine baktığı, %40'ının ise kullandıkları gübrenin son kullanım tarihine bakmadıklarını ortaya koymuştur.

Grafik 4.11: Gübre Son Kullanım Tarihinin Kontrolü

4.5.12. Gübre Fiyatının Kullanım Üzerindeki Etkisi

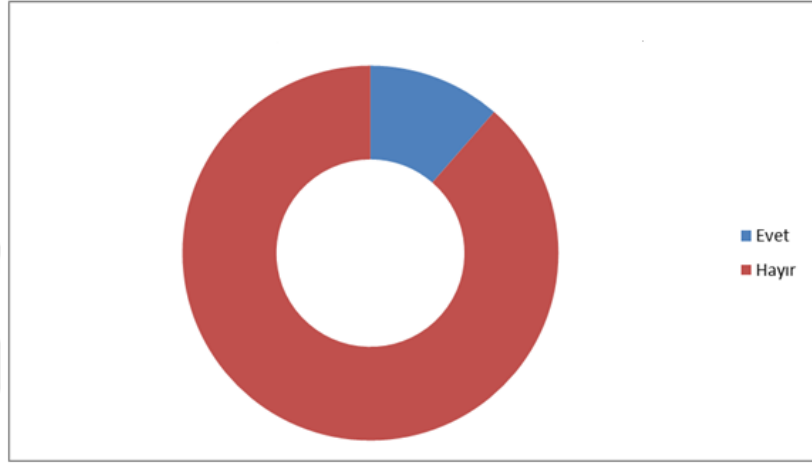
Grafik 4.12 araştırmaya katılan çiftçilerin %60'nın gübre fiyatının gübre kullanımları üzerinde etkisi bulunduğunu gösterirken, diğer taraftan çiftçilerin %40'ının gübre fiyatının gübre kullanımları üzerinde etkisinin olmadığını göstermiştir.

Grafik 4.12: Gübre Fiyatının Kullanım Üzerindeki Etkisi

4.5.13. Gübre Fiyatının Kullanım Üzerindeki Etkisi

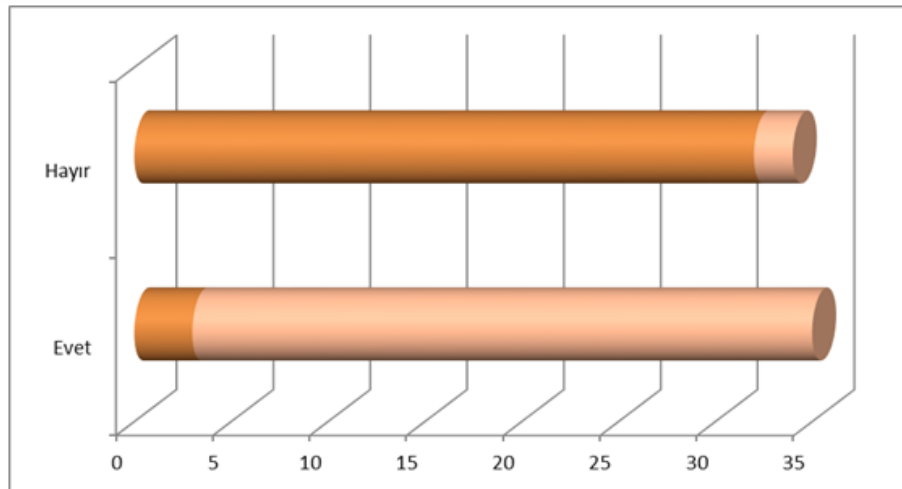
Grafik 4.13 araştırmaya katılan çiftçilerin %80'nin gübrelerin çevreye zarar vermediğini düşünürken, çiftçilerin %20'sinin ise gübrelerin çevreye zararlı olduğunu düşündüklerini göstermiştir.

Grafik 4.13: Gübrelerin Çevreye Zararlı Olduğuna Dair Görüş

4.5.14. Gübrenin Makinelerle Toprağa Atımı

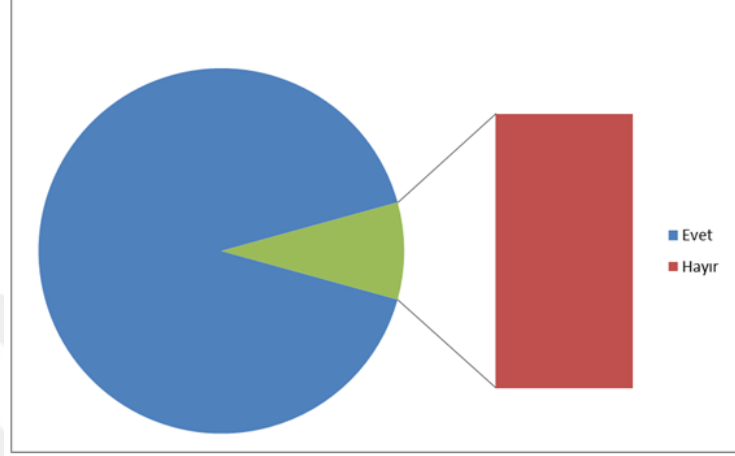
Grafik 4.14 araştırmaya katılan çiftçilerin %80'nin gübrelerin dağıtımında makine kullanmazken, sadece %10'unun gübrelerin dağıtımında makine kullandıkları belirlenmiştir.

Grafik 4.14: Gübrenin Makinelerle Toprağa Atımı

4.5.15. Toprak Analizi

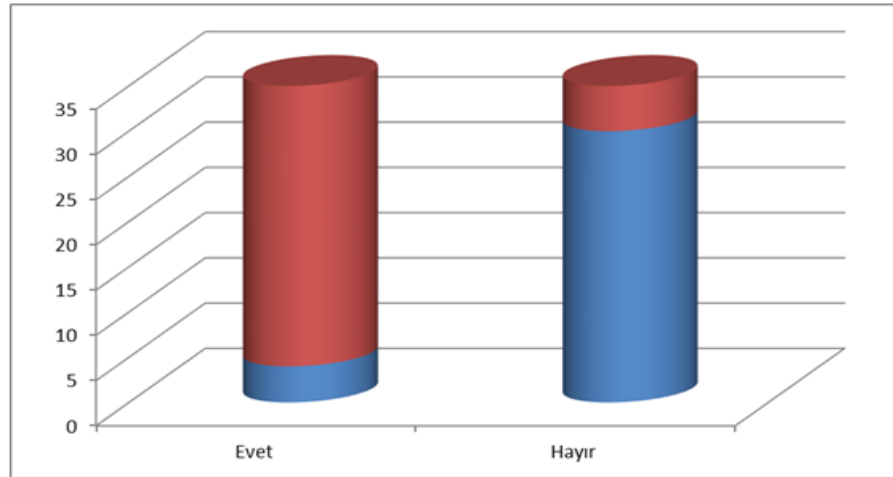
Grafik 4.15 araştırmaya katılan çiftçilerin %95'nin tarım arazilerinde toprak analizi yapmadığı, sadece %5'inin ise toprak analizi yaptıklarını ortaya koymuştur.

Grafik 4.15: Toprak Analizi

4.5.16. Toprak Analizinde Çıkan Sonuçlara Göre Gübre Çeşidi ve Miktarı

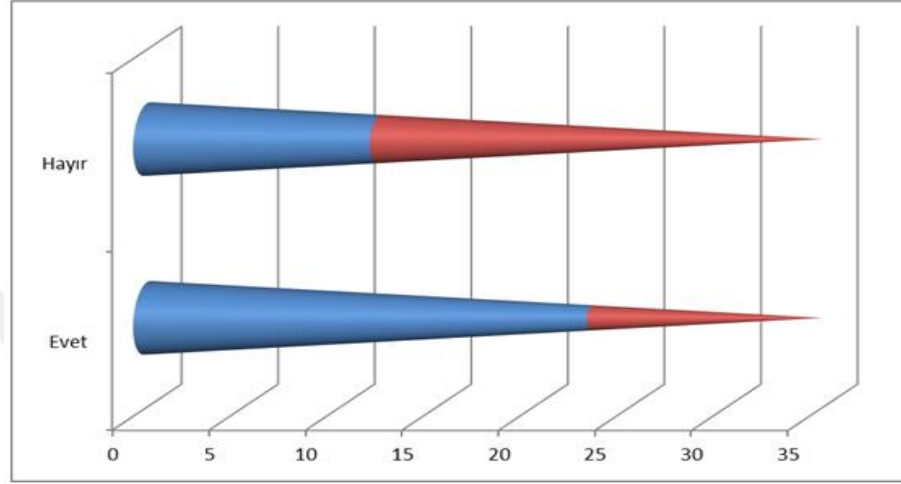
Grafik 4.16 araştırmaya katılan çiftçilerin %90'nın kendi tecrübesine dayalı olarak tarım arazilerinde gübre kullanmayı tercih ettikleri görülürken, sadece %10'unun toprak analizinden çıkan sonuçlara uygun olarak gübre kullandıkları görölmüştür.

Grafik 4.16: Toprak Analizinde Çıkan Sonuçlara Göre Gübre Çeşidi ve Miktarı

4.5.17. Zirai İlaç Kullanımı

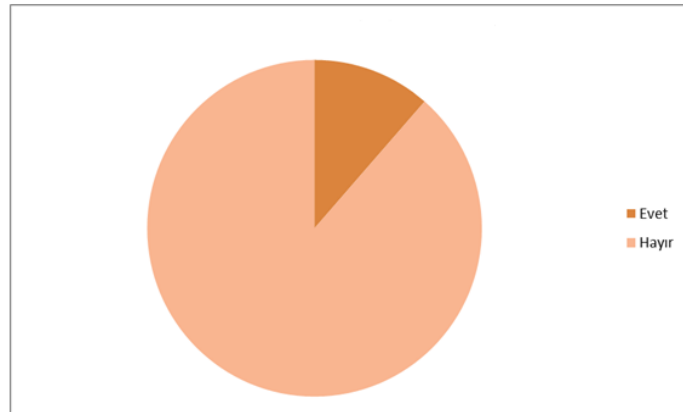
Grafik 4.17 araştırmaya katılan çiftçilerin %80'nin tarım arazilerinde zirai ilaç kullanmazken, çiftçilerin sadece %20'sinin ise tarım arazilerinde zirai ilaç kullandıklarını ortaya koymuştur.

Grafik 4.17: Zirai İlaç Kullanımı

4.5.18. Zirai İlaçlamada Teknoloji Kullanımı

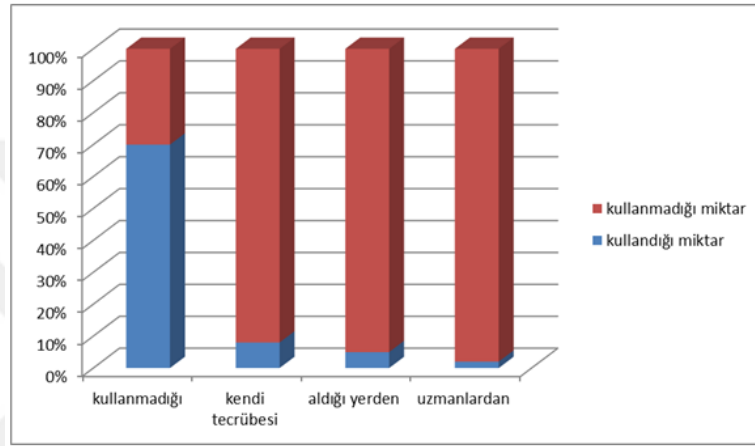
Grafik 4.18'den elde edilen bulgular, araştırmaya katılan çiftçilerin %80'nin tarım arazilerinde zirai ilaçlamada klasik yöntemlerden faydalanırken, bu çiftçilerin %20'sinin ise tarım arazilerinin ilaçlanmasında ilaç makinelerinden faydalandıklarını göstermiştir.

Grafik 4.18: Zirai İlaçlamada Teknoloji Kullanımı

4.5.19. Zirai İlaç Kullanımında Verilen Kararlar

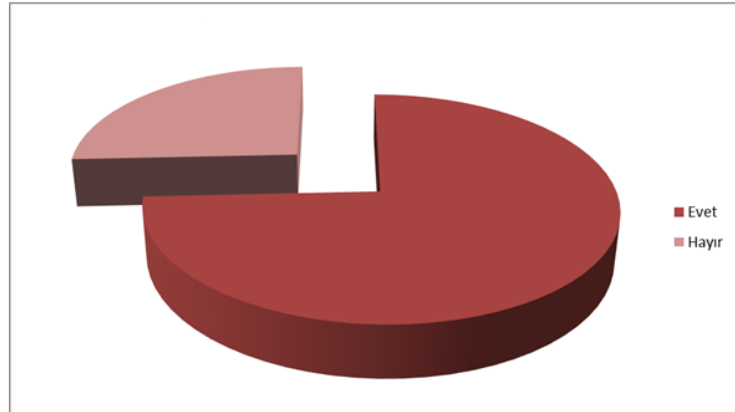
Grafik 4.19 incelendiğinde araştırmaya katılan çiftçilerin %70'nin zirai ilaç kullanmadıkları, %8'inin kendi tecrübelerine göre zirai ilaç kullanım kararı verdikleri, %5'inin zirai ilaçları aldıkları kuruluşların talimatlarını uygun olarak ilaç kullanım kararı verdikleri ve %2'sinin ise uzman görüşlerinden faydalanarak zirai ilaçları kullanım kararlarını verdikleri anlaşılmıştır.

Grafik 4.19: Zirai İlaç Kullanımında Verilen Kararlar

4.5.20. Zirai İlaçların Çevreye Verdiği Zarar

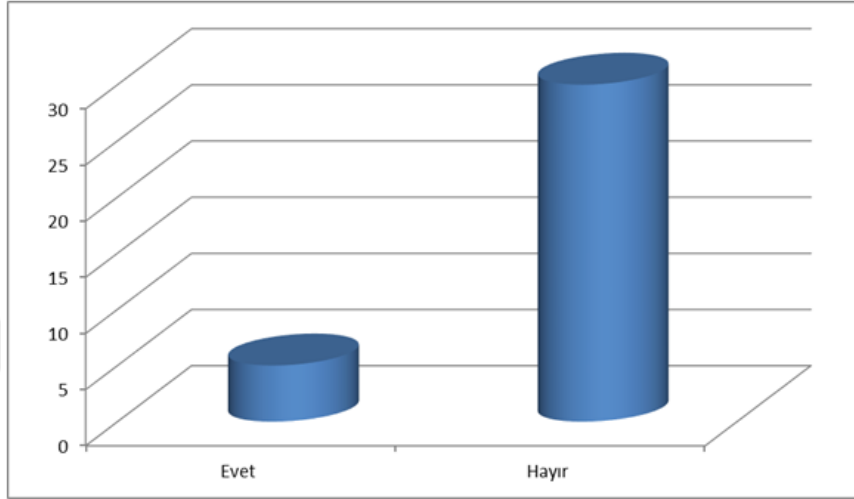
Grafik 4.20'de araştırmaya katılan çiftçilerin %70'i zirai ilaçların çevreye zarar vermediğini düşünürken, %30'u ise bu zirai ilaçların çevreye zarar verdiğini düşündükleri ortaya koyulmuştur.

Grafik 4.20: Zirai İlaçların Çevreye Verdiği Zarar

4.5.21. Ekili Tarım Arazilerini Yağmur Suyu İle Sulama

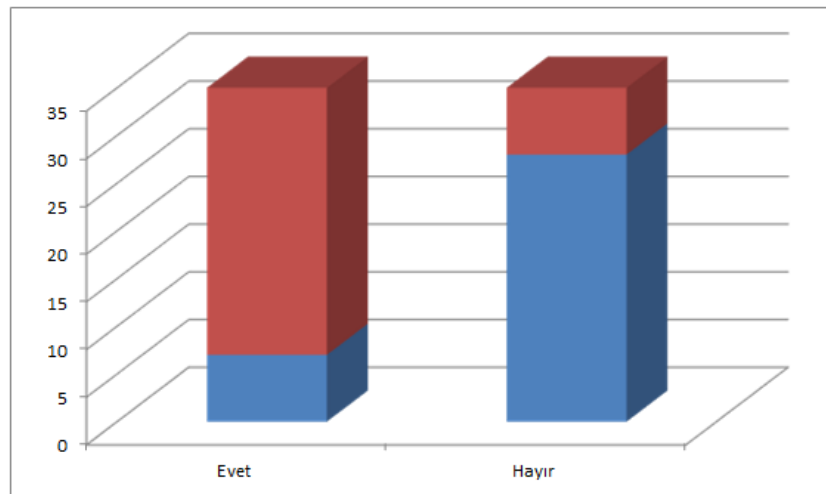
Grafik 4.21’de araştırmaya katılan çiftçilerin %60’ı ekili tarım arazilerini yağmur suyu ile sularken, %40’nın ise tarım arazilerini akarsu ile sulamayı tercih ettikleri belirlenmiştir.

Grafik 4.21: Ekili Tarım Arazilerini Yağmur Suyu İle Sulama

4.5.22. Damla Sulama Sistemi Kullanımı

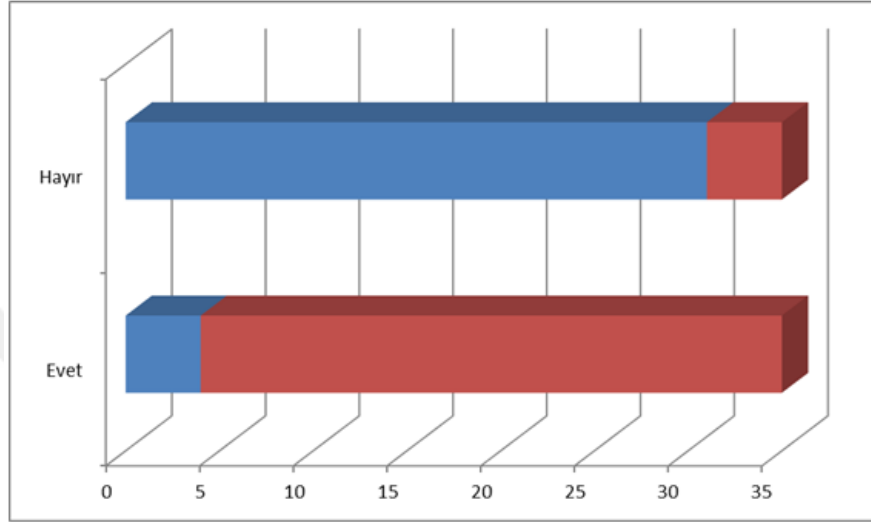
Grafik 4.22’de araştırmaya katılan çiftçilerin %10 kısmi damla sulama sistemini kullanırken, %90’ı damla sulama sistemini kullanmadıkları saptanmıştır.

Grafik 4.22: Damla Sulama Sistemi Kullanımı

4.5.23. Tarımsal Üretimde Modern Yönetimler Kullanımı

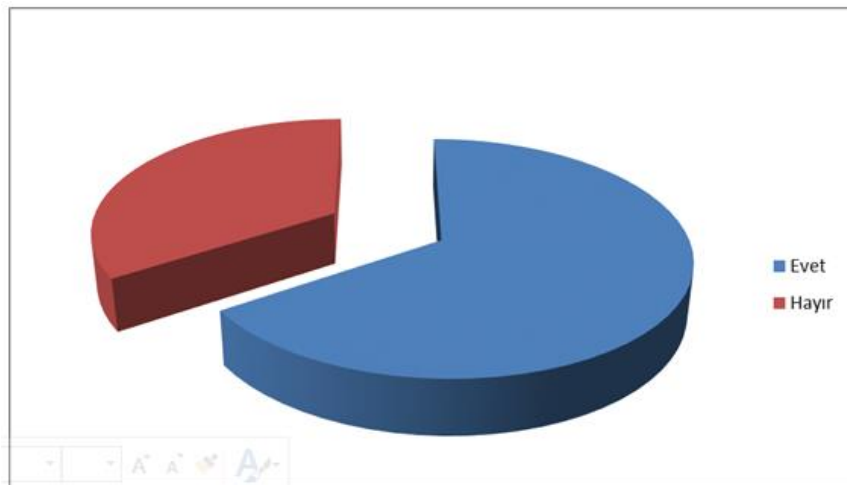
Grafik 4.23’de araştırmaya katılan çiftçilerin %8’i tarımda modern yönetim kullanmayı tercih ederken, %92’si ise tarımda modern yönetimi kullanmayı tercih etmedikleri görülmüştür.

Grafik 4.23: Tarımsal Üretimde Modern Yönetimler Kullanımı

4.5.24. Tarımda Teknoloji Kullanımı

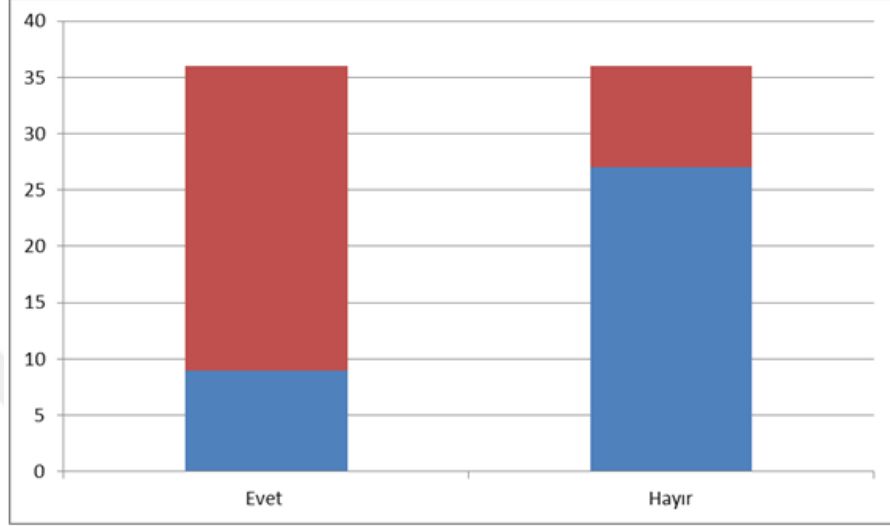
Grafik 4.24’de araştırmaya katılan çiftçilerin %30’u tarım teknolojilerinden faydalanırken, %70’inin tarım teknolojilerini kullanmadıkları belirlenmiştir.

Grafik 4.24: Tarımda Teknoloji Kullanımı

4.5.25. Yeni Tarım Teknolojilerinin Takibi

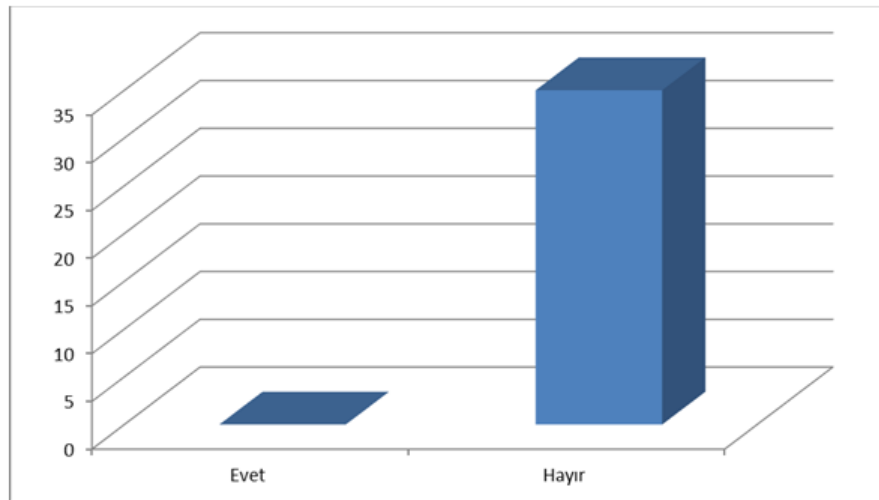
Grafik 4.25’de araştırmaya katılan çiftçilerin %8’i tarım teknolojilerinin takip ederken, %92’si yeni tarım teknolojilerini takip etmedikleri anlaşılmaktadır.

Grafik 4.25: Yeni Tarım Teknolojilerinin Takibi

4.5.26. Tarım Sigortası Kullanımı

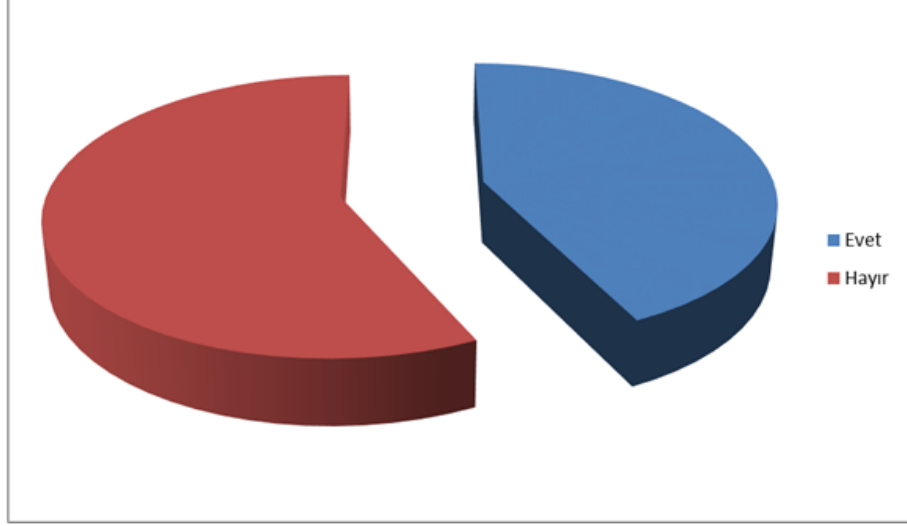
Grafik 4.26’de araştırmaya katılan çiftçilerin hiç birinin tarım sigortası yaptırmadıkları saptanmıştır.

Grafik 4.26: Tarım Sigortası Kullanımı

4.5.27. Tarımda Teknoloji Kullanımı

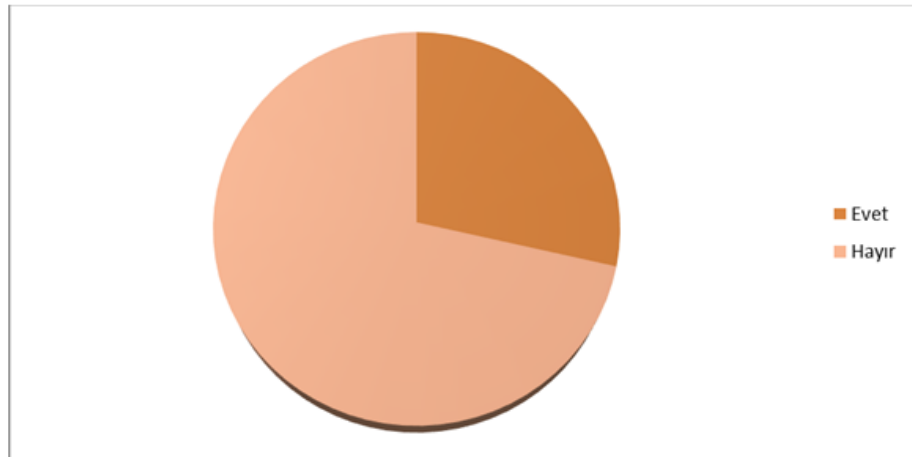
Grafik 4.27’de araştırmaya katılan çiftçilerin %30’u tarım kooperatif üyesi olup, %70’inin kooperatiflerle ilgisi bulunmadığı görülmüştür.

Grafik 4.27: Çiftçi Kooperatifi Üyeliği

4.5.28. Devlet Tarım Desteği

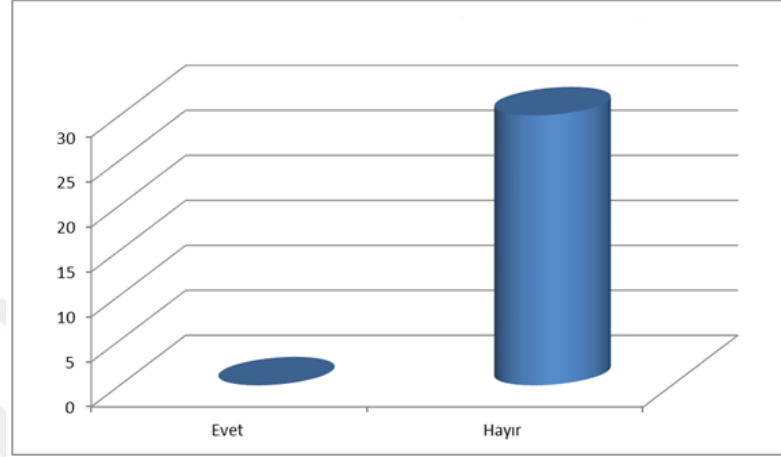
Grafik 4.28’de araştırmaya katılan çiftçilerin %30’u devlet tarım desteği alırken, %70’inin devlet tarım desteğinden faydalanmadığı belirlenmiştir.

Grafik 4.28: Devlet Tarım Desteği

4.5.29. Devlet Tarım Desteğinin Tarım Üretim Kararları Üzerinde Etkisi

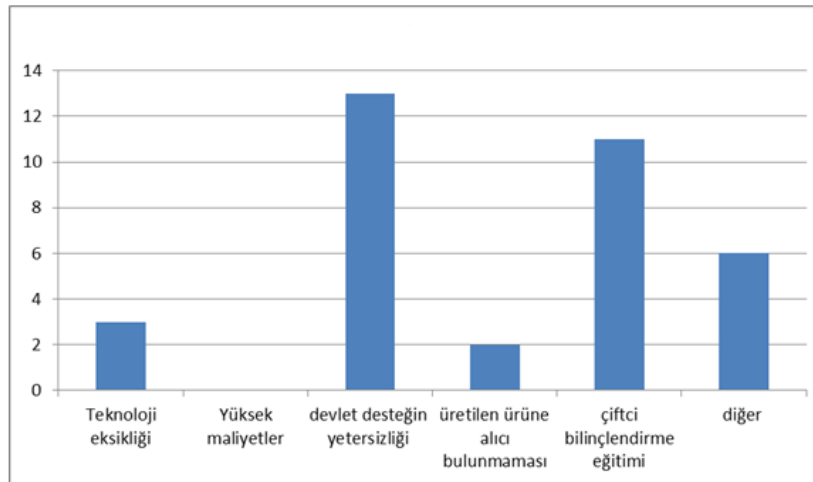
Grafik 4.29’da araştırmaya katılan çiftçilerin %100’ünde Afganistan tarım üretiminde devlet desteğinin çiftçiler üzerinde etkisinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Grafik 4.29: Devlet Tarım Desteğinin Tarım Üretim Kararları Üzerinde Etkisi

4.5.30. Tarım Üretimdeki Engeller

Grafik 4.30’da araştırmadan elde edilen sonuçlara göre araştırma kapsamındaki çiftçilerin %10’nun teknoloji eksikliği, %70’inin devlet desteğinin yetersizliği, %5’inin tarımsal ürünlere talep yaratılamaması, %15’inin yeterli biçimde bilinçlendirilmemesi ve %10’unun diğer sorunlarla karşı karşıya oldukları ortaya koyulmuştur.

Grafik 4.30: Tarım Üretimdeki Engeller

5. SONUÇ

Tarım, Afganistan'ın en büyük ve en önemli sektörü olup, ülke ekonomisinin bel kemiğini oluşturmaktadır. Afganistan'da diğer sektörlerin hızla büyümesi ve gelişmesi, tarım sektörünün büyümesi ve gelişmesine bağlıdır. Tarım sektörü Afganistan'ın gayri safi yurtiçi hasıllarının %52'sini oluşturmaktadır. Tarım ülkede yapılan ihracatın ve dövizin getirisinin ana kaynağıdır. Ülkedeki nüfusun %80'i tarım sektöründe çalışmakta ve geçimlerinin ana kaynağı tarımdan sağlamaktadır. Afganistan, sahip olduğu imkanları kullanması halinde tarım sektöründe büyük mahsul yetiştirme kapasitesine sahiptir. Bu kapasitenin aktif kullanımı halinde Afganistan ekonomisinin gelişmesine ve büyümesine büyük katkı sağlayacaktır. Tarım sektöründe gerçekleştirilecek olumlu gelişme Afganistan'ın Yoksulluk seviyesinin düşürülmesi, işsizliğin azaltılması ve gıda güvenliğinin sağlanması, tarımın gelişmesi için büyük önem taşımaktadır. Ancak, Afganistan'daki hükümet (ler), tarımın doğal büyüme ve gelişme kapasitesine sahip olduğunu düşündüğünden, tarım sektörüne yeterince önem vermemektedir.

Afganistan'ın bulunduğu coğrafi konumu itibariyle avantajlı bir ülkedir. Özellikle ikliminin elverişliliği çoğu alanda iki hatta üç mevsim ekim yapabilmeyi mümkün kılmaktadır. Ancak Afganistan, pasif bir tarım ülkesi olma konumunu koruduğundan dolayı topraklarının sadece %12'sini ekilebilir durumdadır. Ancak, bu ekilebilir topraklarının %50'sinde tarım yapılmaktadır. Afganistan'daki bu ağır şartlara rağmen GSYH'nin %52'sini tarım oluşturmaktadır.

Afganistan'ın ekonomisi tarım sektörüne bağlı olmasına rağmen tarımın gelişmesine, modern yöntemler kullanılarak ürün kalitesinin artırılmasına, verimin yükseltilmesine halen önem vermeyen bir ülkedir. Ülkede tarımsal ürünlerin saklanması için yeterli sayıda soğuk depolama olanaklarının bulunmaması nedeniyle tarımsal ürünlerin zamanında büyük ve uzak mesafedeki pazarlara ulaştırılmasını engellemektedir. Ülke ulaşım olanaklarının yeterince gelişmemiş olması ve her şeyden önemlisi güvenlik problemlerinin halen çözilememiş olması gibi önemli sorunlardan dolayı tarımsal ürünlerin şehirlerarası ya da ülke dışına taşınarak satışlarının

yapılmalarını imkansız hale getirmektedir. Bu da tarımsal alanlarda faaliyet gösteren Afgan çiftçilerinin şartlarının da fazla kötüleşmesine yol açarak, Afganistan ekonomisine büyük darbe vurmaktadır. Afgan ekonomisinin temel taşı tarımsal faaliyetler oluşturması nedeniyle çiftçilere devlet desteklerinin verilmesi ve bu sektördeki şartların iyileştirilmesi için yeni politikaların oluşturulması ve uygulanması, özellikle de tarım sektöründe faaliyet gösteren kooperatiflerin daha aktif olarak faaliyet göstermeleri için farklı yöntemlerin geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Afganistan, coğrafi konum olarak üç büyük nehire sahip olmasına rağmen su sıkıntısı çekmekte ve yeterli sayıda su depolamak için baraj oluşturmamaktadır. Aktif tarımda kullanılan teknolojik aletlerin çiftçilere tanıtılması, uyuşturucu ekiminin durdurulması ve alternatif ürün olarak safran ekiminin desteklenmesi, safran ekimi için düzenli bilgilendirme içeren seminerler düzenlenmesi gereklidir.

Çalışmada beş farklı bölgede çiftçilerle yapılan anket sonuçları değerlendirildiğinde; Afganistan'da bilinçli tarım yapılmadığı, çiftçilerin zirai ilaçlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, tarımda modern teknolojileri yeterince kullanmadıkları ortaya konulmuştur. Afganistan'ın temel geçim kaynağının tarım olmasına karşın bu alanda yeterli gelişme sağlanamadığı görülmüştür. Çiftçilerin yeni teknolojilerden faydalanamamaları nedeniyle tarım üretiminin verimliliğinin düşük olduğu bu nedenle de ülkenin kendi ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz konumda olduğu görülmüştür.

Afganistan halkı özellikle de çocuklar, yetersiz beslenme sıkıntısı yaşamakta ve ülke gıda ihtiyacını gidermek için ithalata yönelmektedir. Tarım sektörünün gelişimi, ulusal sanayinin büyümesinde etkili bir faktördür. Ancak tarımda istenilen ilerleme sağlanamadığı için diğer sektörlerinde büyüme olanağı azalmaktadır. Özellikle uzun süren savaşlar tarımsal kalkınma için hazırlanan tüm projelerin sekteye uğramasına yol açmıştır. Bu da çiftçi sınıfının, köylerden şehirlere göç etmesine yol açmıştır.

Afganistan'da tüm sektörler hammadde eksikliğinden dolayı faaliyet gösteremez hale gelmiş ve ülke temel ihtiyaçlarını karşılamak için dahi ithalat yolunu kullanmak zorunda kalmıştır. Ülkedeki mevcut gıda kaynaklarını; kısıtlı yurtiçi üretim,

dış yardımlar ve kısıtlı ihracat oluşturmaktadır. 2002-2016 döneminde Afganistan %95 ithalat yaparken, %5 ihracat yapmıştır. İhracatın büyük kısmı tarım ve hayvansal ürünlerden oluşmaktadır. Ülkenin iç ve dış ticaretinde en önemli kalemler arasında tahıllar, sebzeler, taze ve kuru meyveler gibi tarımsal ürünler yer almaktadır.

Afganistan'ın yıllık 4,7 milyon ton tahıla ihtiyacı vardır. Bunun %81'ini buğday oluşturmaktadır. Ülkenin buğday ihtiyacını Pakistan'dan ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Afganistan'ın genelinde 90.000 hektar tarım arazinde sebze ekimi yapılmaktadır. Sebzeçilik, geçmişten bu yana Afganistan ekonomisi için büyük bir öneme sahiptir. 1970'li yıllarda ihracatın %40'ını meyveler oluşturmuştur. Bu yılda çiftçiler meyve üretiminin %6'sını yurt dışına ihraç etmişlerdir. 2003 yılında ortalama 45 milyon dolarlık meyve ürünleri ihraç edilirken, 2.000 ton da badem ihraç edilmiştir.

Afganistan; ceviz, badem, fıstık ve calgoza üretiminde önemli üreticiler arasında yer almaktadır. Ancak ülkede tarımsal ürünlerin üretimi modern yöntemlerle yapılmadığı için tarım ürünlerinin korunması, ulaştırılması ve pazarlanması için gerekli hizmetlerin bulunmaması uluslararası dış ticaret standartlarını karşılamamaktadır. Afganistan ürettiği tarım ürünlerini ihracını genellikle çevresindeki komşu ülkelere yapmaktadır. İhracatı en fazla yapılan tarım ürünleri arasında taze ve kuru meyveler yer almaktadır. Özellikle üzüm, kuru üzüm, kayısı, nar çok talep gören meyveler arasındadır. Tarımsal ürünlerin ihracat hacmini büyütmek isteyen Afganistan mutlaka depolama, soğuk odalar, proses ve paketleme kısmında ihtiyaç duyulan yatırımların yapılması teşvik etmelidir.

Afganistan'ın için önemli alanlardan biri de hayvancılıktır. Hayvan besleme, kırsal kesimdeki kadınlar için iyi bir uğraşı sayılmakta ve aileler için yiyecek ve para sağlamaya yardımcı olmaktadır. Ancak, Afganistan tarımda olduğu gibi hayvancılıkta da hedeflenen verimlilik düzeyine ulaşamamıştır.

Afganistan ekonomisinde tarımda verimlilik artışı tarımsal büyüme ve gelişmeyi destekleyecek teknolojilerin kullanılmasına öncelik verilmesini gerekli kılmaktadır. Tarım sektöründe meydana gelecek her gelişme ve büyüme istihdam olanaklarını arttıracığından ülkenin gelir seviyesini arttırarak ülkedeki yoksulluk

düzeyinin düşmesine, sermaye artışı gibi olumlu gelişmelerin gerçekleşmesinin sağlayacaktır. Afganistan hükümetin tarıma yönelik yeni politikalar ve stratejiler geliştirmesi ivedilik ve büyük önem arz etmektedir. Gıda güvenliği sağlama konusunda gerekli tedbirler alınarak, özellikle çiftçilerin eğitimi ülkenin büyük üretim kapasitesinin optimum düzeyde kullanılmasına yol açacaktır.

Tarım sektörü, Afganistan'ın büyüyen nüfusu için gıda üretmektedir. Afgan halkının yeterli beslenmesi ve sağlıklarını koruyabilmeleri için tarım sektöründe acilen yeni adımların atılması zorunludur. Tarım ürünleri, ülkenin kırsal kesimde üretildiği için kırsal alanların desteklenmesine ve geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Tarım ve sanayi sektörleri birbirlerini tamamlayıcı sektörler olduğu için bu sektörlerin dengeli bir şekilde gelişmesi için gerekli ortamın oluşturulması çok gereklidir.

Afganistan'ın genelindeki mevcut su kaynağı 75 milyar metreküp olmasına rağmen sulama problemi halen devam etmektedir. Bu problemin çözümünde dondurulmuş suların kullanılmaya başlanması ve modern ekonomik sulama sistemleri geliştirilmesi gereklidir.

Tarımın büyümesi ve gelişmesi ancak çiftçi örgütleri veya kooperatiflerin kurulmasıyla mümkündür. Dolayısıyla çiftçilerin sorunlarını tespit etmek ve tarım sektörünün hızlı gelişmesini sağlamak için tarımsal kooperatiflerin kurulmasına ve desteklenmesine büyük önem verilmelidir. Ayrıca Afganistan tarım sektöründe verimliliğin artırılması için tarımsal ve hayvansal ürünlerin karma tarım sisteminden spesifik ve özel tarım sistemine geçmesi tarım ve hayvancılık alanlarında hem verimliliği arttıracak hem de bu alanlardaki gelirlerin artmasına yol açacaktır.

Çalışmada Afganistan tarımında genel olarak geleneksel yöntemlerden faydalandığından tarımsal ürünlerin üretim kapasitesinin oldukça düşük olduğu, bilinçli ve eğitilmiş Afgan çiftçisinin yok denecek kadar az olduğu, çiftçilerin kooperatiflere üye olmadıkları için kooperatiflerin kendilerine sunduğu imkanlardan faydalanamadıkları, Afgan hükümetinin devlet tarım desteğini yeterince sağlayamadığı kanaatine ulaşılmıştır.

Sonuç olarak Afganistan hükümetinin alacağı yeni tedbirler, uygulayacağı yeni ve gelişmiş tarım politikaları ve stratejileri, kooperatiflerin aktif hale getirilmesi, çiftçilere yabancı kaynak (kredi) ya da hibe imkanlarının sağlanması, ulaşım koşullarının iyileştilmesi ve güvenlik sorunlarının giderilmesi sayesinde tarım sektöründeki sorunlar üzülerek başta Afgan çiftçilerinin koşullarının iyileştirilmesi ve haklarının korunması, tarım sektörünün verimliliğinin arttırılması, tarım sektöründeki gelirlerin artması her şeyden önemlisi Afganistan ekonomisinin canlanması ve büyümesi sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

Acamoğlu, Daroon ve A. Robinson, Jamies (2005). **Neden Uluslar Başarısız Oluyor?**
Tahran: Rovzana Yayınları.

Afgan İhracat Geliştirme Ajansı Dergisi (2008). Afganistan İhracat Artış Grafiği, 1. Baskı.

Afganistan Genel İstatistik Kurumu (2005). **GSYİH Rakamlarına İlişkin Ulusal Bilgi İşlem Raporu.**

Afganistan Genel İstatistik Kurumu (2016). **GSYİH Rakamlarına İlişkin Ulusal Bilgi İşlem Raporu.**

Afganistan Tarım Bakanlığı, <https://www.mail.gov.af/sites/default/files/2019-09/%D8%B7%D8%B1%D8%AD%20%D9%BE%D9%86%D8%AC%E2%80%8C%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%87.pdf> (24.08.2020).

Afganistan Ticaret Odası (2007). **Ülkelere Göre İhracat ve İhracat İstatistikleri Raporu.**

Ahmadi, Jan Muhammed (2005). “Tarımın Afganistan Ekonomisindeki Önemi”, **Karna, Mesleki Bilimsel Ziraat Dergisi.**

Aria, Sultan Ahmed (2005). **TAPI; Kazan, Kaybet, Rüzgârı**, Mandegar Gazetesi, 7. Baskı, No. 1710, Çarşamba, 7 Nisan.

Aryobi, Hasan Gül (2007). **İktisat Esasları**, 2. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.

Bina (2003). **Bölgesel İşbirliği Stratejisi**, Kabil: Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi Müdürlüğü.

Fazludin, Fazıl (2008). **Tarımsal Ekonomik Gelişme**, 1. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.

Ghafor, Abdul (2007). **Tarımsal Hareket**, 1.Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Yayınları.

- Gulistani, Abdul Hudut (2006). **Gıda Endüstrisinin Ekonomik Önemi**, 1. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Habibi, Abdulhay (2004). **Afganistan Özet Tarihi**, 1. Baskı, Kabil: Saeed Yayınları.
- Hashim, Aslamı (2008). **Altın Bitki Safran**, 1. Baskı, Bayhakı Yayınları.
- Khan, Mahmut Juma (2007). **Kırsal Kalkınma Planlaması Görüş ve Yöntemleri**, 1. Baskı, Kabil: Pajwak Yayınları.
- Kuznets, Simon (1959). **Ekonomik Büyüme Konusunda Altı Ders**, 3. Baskı, New York.
- Mohammad Rahimi, Sardar (1995). **20. Yüzyılda Afganistan Jeopolitiği**, 3. Baskı, Kabil: Saeed Yayınları.
- Muhammed Qhobar, Mir Qholam (1987). **Afganistan Tarih Gözergahında**, Pişaver: Darul Selam Yayınları.
- Nawid Barlas (2010) Analiz teorisi Darul Selam Yayınları, ss. 63-65**
- Pajwak Haber Ajansı, [https:// https://www.pajhwok.com/en](https://www.pajhwok.com/en) (12.05.2019).
- Panjşırı, Mirdat (2005). “Tarımın Büyümesi ve Gelişimi”, **Karna, Mesleki Bilimsel Ziraat Dergisi**.
- Popal, Karim (2018). **Afganistan’da Narkotik Ticareti**, 1. Baskı, İstanbul: Arya Yayınları.
- Saboori, Abdul Rahman (2007). **Tarımsal Yeteneklerimiz**, 1.Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Yayınları.
- Samir, Abdulqhar (1972). **Tarım ve Ekonomi İlişkisi**, 1. Baskı, Kabil: Kabil Üniversitesi Yayınları.
- Sarwary, Akbar (2017). **Uyuşturucu Savaş Makinesinin Asıl Gelir Kaynağı**, 1. Baskı, Payam Yayınları.
- Sharon, Timur (2011). **Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Kalkınma Perspektifine Bir Bakış**, Kabil: Said Yayınları.

Sorush, Hasan (2014). **Afganistan'ın Geo-Ekonomik Durumu ve Orta Asya ile Güney Asya Arasındaki Ekonominin Önemi**, 5. Baskı, Kabil: Stratejik Araştırmalar Merkezi, Dışışleri Bakanlık Yayınları.

T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, <https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf> (10.05.2019).

Tarım ve Sulama Bakanlığı (2007). **Afganistan Geliştirici Politika ve Stratejisi**, 1. Baskı, Kabil: Tarım ve Sulama Bakanlığı Yayınları.

Yadegari, Mohammad Ashraf (2008). “Ülkenin Endüstriyel Kalkınmasında Tarımın Rolü”, **Karna, Bilimsel Tarım Dergisi**, ss. 38-41.

EKLER

Anket Formu

فرم نظر سنجی

کشاورزان عزیز ،

این پرسشنامه ای که به آن پاسخ خواهید داد برای آشکار کردن آگاهی از زراعت در افغانستان استفاده می شود و در مطالعه دیگری استفاده نخواهد شد. پس از خواندن هر سوال پاسخی که خود را در فرم علامت گذاری کنید. لطفا سوالات بدون جواب نگذارید . هیچ علامتی را برای نشان دادن هویت خود روی پرسشنامه قرار ندهید. پیشاپیش از پاسخ صمیمانه شما که برای ارزیابی درست سپاسگزارم.

احمد فرهاد ایشانچ

دانشجو دور تخصصی (ماستری)

1- جنیست شما

مرد () زن ()

2- سند شما

35-18 () 35-50 () 51 به بالا ()

3- درجه تحصیل

بیسواد () ابتداهیه () متوسطه () لیسه () دانشگاه

4- مدت زمان کارتان به کشاورزی

5-1 () 6-15 () 16-25 () بالای 26 سال

5- به کدام شهر زنده گی میکنید

کابل () بلخ () هرات () دیگر ()

6- مساحت زمین کشاورزی شما

20-1 جریب () 21-50 جریب () 200-51 جریب () بالای 201 جریب ()

7- تعداد کارگران در مزرعه

خودم () 1-10 نفر () 11-50 نفر () بالای 51 نفر ()

8- در تولیدات زراعتی خود کود کیمای استفاده میکنید

بلی () نخیر ()

9- استفاده بیشتر کود کیمای باعث حاصلات بیشتر میشود

بلی () نخیر ()

10- مقدار استفاده کود کیمای را چی زمانی و چگونه تثبیت مینمایید

من آن را با توجه به تجربه خودم تعیین می کنم ()

من از جایی که کود خریداری کردم یاد می گیرم ()

من از کارشناسان یاد می گیرم ()

من از کود استفاده نمی کنم ()

11- آیا هنگام خرید کود به تاریخ انقضا توجه می کنید؟

بلی () نخیر ()

12- افزایش قیمت کود کیمای سطح استفاده شما پاهین میسازد

بلی () نخیر ()

13- فکر می کنم کودهای استفاده شده برای محیط زیست مضر هستند.

بلی () نخیر ()

14- کود کیمای را به ماشین به خاک میپاشم

بلی () نخیر ()

15- آیا قبلا خاک را معاینه کرده اید

بلی () نخیر ()

16- من نوع و مقدار کود را با توجه به نتایج تجزیه و تحلیل خاک تعیین می کنم

بلی () نخیر ()

17- من آدویه های زراعتی استفاده میکنم

بلی () نخیر ()

18 - هنگام آدویه پاشی کشاورزی از ماشین آلات مدرن (هواپیمای بدون سرنشین ، سم پاش و ...) استفاده می کنم.

بلی () نخیر ()

19- میزان و زمان آدویه پاشی کشاورزی را چگونه تعیین می کنید؟

من آن را با توجه به تجربه خودم تعیین می کنم ()

من از جایی که دارو خریداری کردم یاد می گیرم ()

من از کارشناسان یاد می گیرم ()

من از دارو استفاده نمی کنم ()

20- فکر میکنم استفاده دویه زراعتی به محیط زیست ضرر میرساند

بلی () نخیر ()

21- من فقط زمین های زیر کشت را با آب باران آبیاری می کنم

بلی () نخیر ()

22- من از سیستم آبیاری قطره ای استفاده می کنم

بلی () نخیر ()

23- من در کشاورزی از های مدرن استفاده می کنم

بلی () نخیر ()

24- من در کشاورزی از ماشین آلات استفاده می کنم

بلی () نخیر ()

25- نو آوری های جدید تخنیکی زراعتی را تعقیب میکنم

بلی () نخیر ()

26- بیمه زراعتی میکنم

بلی () نخیر ()

27- در کوپراتیف زراعتی عضویت دارم

بلی () نخیر ()

28- آیا تاکنون حمایت دولتی برای اهداف کشاورزی دریافت کرده اید

بلی () نخیر ()

29- آیا حمایت دولت بر تصمیم شما در تولید تأثیر دارد

بلی () نخیر ()

30- به نظر شما مهمترین مشکل در تولید محصولات کشاورزی چیست

فقدان تکنولوژی ()

هزینه های بالا ()

پشتیبانی ناکافی دولت ()

عدم توانایی یافتن خریدار برای محصول تولید شده ()

آموزش آگاهی از کشاورزان ()

دیگر ()